

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Кафедра соціальних технологій

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Котикова О.М.

“ _____ ” _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ

“МАГІСТР”

**Тема: «ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДІУ, ЯКА
ЗЛОВЖИВАЄ АЛКОГОЛЕМ»**

Виконавець: Соболева Ксенія Вікторівна

**Керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних
технологій Радченко Марина Ігорівна**

Нормоконтролер: Новікова Наталія Євгенівна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
1.1. Визначення алкоголізму як соціальної проблеми.....	6
1.2. Фактори та особливості вживання алкоголю серед молоді.....	15
1.3. Соціальні передумови зловживання алкоголем студентською молоддю.....	21
Висновки до першого розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. ПРОФІЛАКТИКА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ, ЯКА ЗЛОВЖИВАЄ АЛКОГОЛЕМ	38
2.1. Технології соціальної роботи з молоддю, що зловживає алкоголем... 38	
2.2. Організація дослідження вживання алкоголю у сучасному молодіжному середовищі.....	43
2.3 Профілактика як технологія соціальної роботи з молоддю, що зловживає алкоголем.....	65
2.4. Програма тренінгу ««Профілактика зловживання алкоголю серед студентської молоді».....	76
Висновки до другого розділу.....	90
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	97
ДОДАТКИ	105

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я у 2019 році, Україна займає перше місце у світі за рівнем дитячого алкоголізму. 87% українських школярів хоча б раз пили алкогольні напої, 26% вживають алкоголь кілька разів на місяць. Також, згідно з показниками Європейської бази даних “Здоров'я для всіх”, стандартизований коефіцієнт смертності від причин, пов'язаних з алкоголем, в Україні є одним з найбільших у Європі. У цьому рейтингу Україна поступається місцем лише Казахстану та Білорусі.

Збільшення чисельності негативних явищ у молодіжному середовищі засвідчує необхідність більш детального дослідження різних аспектів попередження вживання підлітками та молоддю психоактивних речовин.

Молодь сьогодні перебуває у стресовому стані: з одного боку економічна ситуація в країні змушує молоду людину відмовитися від багатьох привілеїв, які може дозволити собі молодь європейських країн. З іншого боку, широке розповсюдження тютюнових виробів, алкоголю, наркотичних речовин часто спокушаю молодь своєю недозволенністю, міфічною здатністю вирішувати проблеми, і, як наслідок їх вживання, підриває здоров'я молодого покоління. З усіх цих причин важливо «реформувати свідомість» населення, в першу чергу молоді, створити такі умови, за яких остання зможе гармонійно розвиватися й реалізовувати себе в соціумі.

На сучасному етапі розвитку науки вивчення проблематики алкоголізму і формування здорового способу життя є проблемою, до якої звертається багато дослідників у нашій країні й за кордоном. Висвітленню її сутності присвячені,

зокрема, дослідження: М.М. Амосова, Г.А. Апанасенко, І.І. Брехмана, В.І. Войтенко, Г.І. Власюк, Г.П. Голобородько, М.С. Гончаренко, О.Д. Дубогай, С.М. Громбах, В.П. Казначеева, Н.М. Куїнджи, С.В. Лапаєнко, Ю.П. Лисицина, В.П. Петленко, П.Д. Плахтія, С.О. Свириденко, Л.П. Сущенко, В.М. Оржеховської, Л.Г. Татарникової та ін. Результати спеціальних досліджень М. Антропова, А.Бойко, А. Берегового, М.Гомбах, Г. Кузнецова дозволяють зробити висновок, що у навчальних закладах дана проблема є розповсюдженою.

Інформаційно-освітні профілактичні заходи в Україні не дають очікуваного результату, тому що нав'язлива реклама, відносно доступні ціни, особистий приклад тих, хто за характером роботи має справу з дітьми та підлітками, а також «мода» на алкоголь призводить до зниження віку споживачів алкоголю.

Одним з основних завдань профілактики вживання алкоголю серед молоді – є поширення знань про негативну дію алкогольних напоїв на організм людини з точки зору: а) загально-біологічної – дія алкоголю на організм людини, її органи і системи; б) генетичної – дія алкоголю на спадковість організму, потомство; в) медичної дії алкоголю на здоров'я людини і тривалість її життя; г) соціологічної – дія алкоголю на діяльність, працездатність людини, сімейні стосунки, виховання дітей.

Об'єкт дослідження – зловживання алкоголем як соціально-психологічна проблема у молодіжному середовищі.

Предмет дослідження – технології соціальної роботи з молоддю, яка зловживає алкоголем.

Метою дипломної роботи проаналізувати технології соціальної роботи з молоддю, що зловживає алкоголем, та запропонувати способи профілактики алкоголізму в молодіжному середовищі. Виходячи з поставленої мети, можемо визначити наступні **завдання дослідження**:

- дати визначення молодіжного алкоголізму як соціальної проблеми;

- дослідити особливості вживання алкоголю сучасною молоддю;
- запропонувати програму профілактики молодіжного алкоголізму;
- надати рекомендації щодо профілактики вживання молоддю алкоголю.

Методи дослідження: теоретичний аналіз проблеми на базі наукових джерел, аналіз, синтез та узагальнення теоретичних знань та практичних напрацювань з теми дослідження, спостереження, опитування, бесіда.

Гіпотеза дослідження: використання профілактики як технології соціальної роботи сприяє формуванню здорового способу життя сучасної української молоді.

Наукова новизна отриманих результатів. Дослідження теми є однією зі спроб комплексного дослідження основних положень та факторів, що сприяють розширенню і поглибленню наявних у сучасному науковому знанні уявлень про технології соціальної роботи з молоддю, яка зловживає алкоголем, та ефективності профілактики цього негативного явища у суспільстві.

Практичне значення визначається тим, що результати дослідження можна використовувати у процесі організації профілактичної роботи у вищих навчальних закладах, школах, реабілітаційних центрах та державних закладах.

Структура роботи складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Обсяг основної роботи – 106 сторінок. Список використаних джерел включає 81 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Визначення алкоголізму як соціальної проблеми

Боротьба з алкоголізмом є серйозною міжнародною проблемою, яка викликає занепокоєння не тільки широких кіл громадськості, але і державних діячів. Ця проблема неодноразово обговорювалась в рамках Всесвітньої організації охорони здоров'я. За даними світової статистики інтенсивний ріст вживання алкоголю в останні роки є характерним для більшості країн світу, в тому числі і в Україні.

Алкоголізм, як соціальна хвороба, відома людству вже декілька тисячоліть. Про негативні властивості спиртних напоїв люди дізналися, щонайменше 8 тис. років до нашої ери, коли створення керамічного посуду дало можливість виготовляти алкогольні напої з меду, плодів соків і дикого винограду [72]. Поширення пияцтва на Русі зв'язано з політикою панівних класів. Була навіть створена думка, що пияцтво є ніби-то стародавньою традицією російського народу. При цьому посилалися на слова літопису: «Добробут на Русі - є пити». Але російський історик і етнограф, професор М. Костомаров (1817-1885) довів, що в Древній Русі пили дуже мало. Лише на обрані свята варили медовуху, брагу або пиво, міцність яких не перевищувала 5-10 градусів. Чарка пускалася по колу і з неї кожний надпивав кілька ковтків. У будень ніяких спиртних напоїв не вживалося, і пияцтво вважалося найбільшою ганьбою і гріхом [74].

На сьогодні алкоголізм є однією з найважливіших проблем усього людства та України в тому числі. Саме у зв'язку із збільшенням кількості конфліктних ситуацій, економічними кризами та соціально-політичними негараздами в державі, алкоголізація української нації на сьогодні набула тотальних темпів розповсюдження [20]. Про небезпеку, яку несе алкоголізм, можуть свідчити наступні дані:

- 40 тис. українців щорічно помирає від п'янства (з них 8 тис. - від отруєння алкоголем; 8 тис. - від кардіопатії, всі інші в зв'язку з хворобами, що виникають у зв'язку з систематичним вживанням алкоголю [50];
- середній же вік, по досягненні якого молодь починає вживати алкоголь, - 14-15 років;
- 20-30% випадків дитячої патології в немовлят обумовлені п'янством матерів у період вагітності;
- п'ють алкогольні напої (включаючи пиво) щодня або через день 33,1% юнаків і 20,1% дівчат;
- частка ж тих хто зловживає спиртними напоями, у середніх школах складає - 15,7%, у ПТУ - 22,4%, у технічних коледжах -33,7 %, у вузах - 32,4% [54].

Загальний показник вживання алкогольних напоїв у нашій країні становить від 12 до 15 літрів на 1 особу на рік (рис. 1.1).

Рис.1.1 Споживання алкогольних напоїв у різних країнах

Наведені дані є яскравим свідченням того, що криза здоров'я, яка охопила Україну останніми роками, може бути описана як безпрецедентна для нашої

держави в історично мирний час. Адже алкоголь - це зло, що негативно діє як на суспільство в цілому, на розвиток економіки, культури, так і на кожну людину зокрема.

На сьогодні алкоголь являється нормою повсякденного життя: спиртні напої вживають з метою соціального спілкування, як частину раціону харчування, для зняття стресу, а також щоб відпочити від повсякденних обов'язків. Алкоголь та вживання алкогольних напоїв нерідко мають символічне значення, що часто заважає формуванню раціональної політики боротьби з ним.

Алкоголь - це етиловий або винний спирт, який має вигляд безкольорової прозорої рідини, характерного смаку та запаху. Етиловий або винний спирт відноситься до отруйних наркотичних речовин. Пов'язані з алкоголізмом захворювання по небезпеці ставляться медициною відразу ж після серцево-судинних захворювань і злоякісних пухлин. Зловживання алкоголем скорочує тривалість життя на 15-20 років [74].

Алкоголь впливає на всі функції організму, особливо порушує функцію головного мозку внаслідок отруєння (інтоксикації). Це пояснюється тим, що спирт особливо інтенсивно накопичується в нервовій тканині. Тому, в мозку його концентрація значно більша - 17%, ніж у крові, кишках - 80%, шлунку - 20%.

В організмі людини алкоголь перетворюється в ацетальдегід, потім в оцтову - піровиноградну кислоту. Окислення алкоголю здійснюється за рахунок біокаталізаторів (ферментів) в печінці і інших внутрішніх органах. Кінцева ступінь окислення - утворення вуглекислоти та води. Процес окислення алкоголю найбільш інтенсивно перших п'яти годин після вживання і триває до 15 діб. Встановлено, що продукти обміну алкоголю навіть після одноразового його вживання понад двох тижнів затримуються в печінці у вигляді холестерину і жирних кислот, що призводить до значного ураження цього органу.

Серед значної частини населення існує думка, що пияцтво та алкоголізм - поняття однозначні, але з точки зору медицини вони не рівнозначні бо характеризують якісно різні стани організму.

Пияцтво - це морально етична розбещеність, непомірковане вживання спиртних напоїв, яке призводить п'ятушого до того, що він втрачає контроль над своєю поведінкою і людською гідністю. Під пияцтвом з медичної, соціальної та моральної точки зору, розуміють систематичне або надмірне вживання спиртних напоїв без хворобливого потягу до них.

Алкоголізм - це захворювання, викликане тривалим вживанням спиртних напоїв, яке характеризується фізіологічною потребою і потягом до них. Під алкоголізмом розуміють стан сп'яніння, який несумісний з нормальним фізичним та соціальним існуванням особистості.

Таким чином, пияцтво сприяє розвитку хронічного захворювання – алкоголізму з притаманними йому наркотичними психічної та фізичної залежності.

Пияцтво та алкоголізм об'єднує те, що вони являють собою дві самостійні форми зловживання спиртними напоями, що спричиняє велику шкоду фізичному і соціально-моральному здоров'ю людини, сім'ї та суспільству в цілому.

На сьогодні у країні спостерігається тенденція до втрати генофонду нації внаслідок алкоголізму. Через нього тривалість життя чоловіків - лише 62 роки: на 12 років менша, ніж жінок. Особливо загрозна ситуація в сільській місцевості: чоловіки там живуть приблизно на два роки менше, ніж у містах. Українське село зі зруйнованою інфраструктурою охорони здоров'я та браком роботи масово спивається. Щоправда, демографи прогнозують, що різниця між рівнями смертності серед чоловіків і жінок невдовзі зменшиться. Але тішитись цим не слід, адже така ситуація складається за рахунок скорочення тендерних відмінностей у способі життя. Простіше кажучи, жінки в нас стали пити й палити майже стільки ж, як і чоловіки.

Багаточисельні наукові дослідження свідчать, що вживання спиртних напоїв обумовлює виникнення та загострення цілого ряду проблем.

В першу чергу, алкоголь негативно впливає на здоров'я населення. В організмі людини немає жодного органу, котрий би не зазнав негативного впливу алкоголю. Алкоголь змінює діяльність усіх життєво важливих систем організму - серцево-судинної, дихальної, травної, сечостатевої та опорно-рухової. При цьому погіршується загально-психологічний стан людини, притуплюються емоції та знижується загально-інтелектуальний рівень [74].

За даними дослідницьких служб США кількість алкоголіків в країні коливається від 14 до 17 млн. чоловік. В США 50% всіх випадків позбавлення волі, майже 80% вбивств, 70% серйозних кримінальних злочинів, 50% згвалтувань, 72% розбійних нападів та крадіжок щорічно здійснюється в стані алкогольного сп'яніння. Майже 64 % осіб, які замахнулися на самогубство та 80% самогубців знаходилися під впливом алкоголю. За даними газети «Балтимор Сан», економічні збитки від пияцтва в США складають понад 100 млрд. дол. в рік [74].

За останні роки в нашій країні виробництво алкогольних напоїв постійно зростає (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Виробництво алкогольних напоїв в Україні, млн. дол.

Види алкогольних напоїв	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Горілка, інші міцні спиртові напої	26,7	40,2	35	30,5
Лікери, солодкі наливки, спиртові настоянки, інші спиртові напої	5,7	7,5	23,2	23,8
Вино виноградне	15,3	15,4	16,4	17,1
Вино шампанське	3,3	4,0	4,4	4,5
Коньяк	1,6	2,0	2,4	2,8
Пиво	170	194	238	268

Аналізуючи дані таблиці 1.1, слід відмітити, що виробництво горілки збільшилось у 1,1 рази, тоді, як виробництво лікерів, солодких наливок, спиртових настоянок зросло в 4,1 рази. Виробництво пива з 2016 по 2020 рік збільшилось в 1,5 рази. Основна небезпека, на думку фахівців полягає в тому, що справжній «зміст» слабоалкогольного коктейлю прихований. Горілка, джин, коньяк - для молоді не такі доступні, як коктейлі, спиртові настоянки, які продаються майже в кожному кіоску та й коштують дешево. Згідно з правилами торгівлі, їх не мали б продавати особам, молодшим 18 років, але мало хто з продавців зважає на вікове обмеження.

Продаж алкогольних напоїв динамічно зростає одночасно зі збільшенням їх виробництвом (табл. 1.2).

За даними таблиці 3 видно, що продаж алкогольних напоїв в 2019 році в порівнянні з 2016 роком зростає.

Таблиця 1.2.

Продаж алкогольних напоїв через торгову мережу та мережу ресторанного господарства підприємств

Напої алкогольні в натуральному вимірі, млн. дол.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Горілка та лікero-горілчані вироби	14	17	19	19
Слабоалкогольні напої	3	7	12	15
Вино	7	8	9	10
Коньяк	1	1	2	2
Вина ігристі (шампанське)	3	3	4	4
Пиво	36	42	51	72

Інша проблема, яка спричиняє поголовне пияцтво українців - вибух алкоголізму. Ситуацію ускладнює те, що багато українців вважають пиво нешкідливим напоєм. Проте різниця у вмісті алкоголю в пиві і горілці не така велика, як прийнято вважати. Пивний алкоголізм підступніший, ніж горілчаний, говорять наркологи. Він розвивається непомітно, але потім відразу переходить у тяжку форму і дуже складно лікується.

Вживання спиртного викликає алкогольну залежність. Як показали сучасні наукові дослідження, алкогольні напої володіють основними властивостями наркотичних речовин. Як і будь-який наркотик, алкоголь здатен «притягувати» до себе, збуджувати бажання на потребу випити ще. З часом, малі дози спиртного переростають у все більші та людина непомітно втягується в п'янство. Спочатку в особи розвивається фізична залежність від спиртного, що полягає в потребі підтримання в організмі визначеної концентрації алкоголю для того, щоб відчувати себе більш-менш нормально. Але значно сильнішою є психологічна залежність від алкоголю, що відрізняється підвищеною психологічною стійкістю та нерідко є причиною рецидиву після лікування [11].

Алкоголь негативно впливає на здоров'я дітей та майбутнє потомство. Такий вплив може носити тератогенний (народження неповноцінної дитини, завдяки вживанню жінкою в день зачаття або в перші тижні вагітності спиртних напоїв), мутагенний (у плоду замість двох статевих хромосом утворюється три, що призводить до народження розумово відсталої дитини) або соматичний характер (пов'язаний з травмами та хронічними захворюваннями батьків - алкоголіків, що негативно відбувається на розвиток плоду).

Алкоголь негативно впливає на працездатність населення. В умовах сучасного науково-технічного прогресу людина керує складними машинами та автоматами, користується мобільним зв'язком, володіє комп'ютером, приймає важливі рішення в складних економічних і політичних ситуаціях. У зв'язку з цим, їй повинен бути притаманний і весь комплекс медично-біологічних та соціальних якостей, що визначають її надійність у професійній діяльності, в розумовому та фізичному розвитку.

Алкоголь негативно впливає на взаємовідносини в сім'ї. Саме в зв'язку з алкоголізмом одного з подружжя на сьогодні розпадається більше 50 % сімей. Алкоголь обумовлює постійні непорозуміння в родині, сварки, бійки, скандали. Від

алкоголізму батьків страдають діти, які не отримують належного виховання та досить часто наслідують приклад батьків.

Нарешті, алкоголь впливає на вчинення злочинів та правопорушень. В Україні в стані сп'яніння скоюється до 96 % всіх злочинів. У стані алкогольного сп'яніння в особи знижується здатність контролювати свої вчинки в конкретних життєвих ситуаціях. Скоєння злочинів і правопорушень стимулює алкогольна деградація особистості та пов'язаний з нею спосіб життя [73].

В 40 % випадків алкоголь ставав причиною автотранспортних подій. За даними безпеки руху приводились такі дані; при наявності в крові водія 0,3-0,9 % алкоголю ймовірність аварії збільшувалася в 7 разів, при 1-1,4 % в 31, при більше чим 1,5 % в 128 разів. При цьому відмічалось, що 50-100 г горілки забезпечує концентрацію в крові алкоголю на рівні 0,5 %, а двох кружок пива - 0,9 % [72].

П'яний водій або людина, що управляє складними системами значно небезпечніші, ніж хворі чи робітники у стані навіть вираженої втоми. Тверезі люди розуміють, що їх можливості обмежені, тому при роботі намагаються бути особливо уважними та обережними. Натомість, п'яні люди переоцінюють складність умов в будь-якій виробничій ситуації [20].

Особливо збільшується коефіцієнт безпеки в дорожньо-транспортних пригодах з підвищенням концентрацій алкоголю в крові водія 0,5-1 %, - виникає збудження, надмірний оптимізм при оцінці дорожньої ситуації та помилковість суджень.

З точки зору безпеки життєдіяльності вважається недопустимим, навіть, мінімальне перевищення фізіологічного вмісту алкоголю в крові. Тому що, під дією алкоголю на 16-19 % знижується як розумова так і фізична працездатність людини, втома настає значно швидше, ніж звичайно. Відомо, що чим складніша робота тим менша доза алкоголю стає причиною побутового та виробничого травматизму.

Статистика свідчить про те, що біля 20 % побутових та 40 % вуличних травм пов'язані з пияцтвом [14].

Слід ще раз зауважити, що алкоголь - це універсальна отрута, яка діє на весь організм. Особливо сильну шкідливу дію його відчуває високоорганізована система організму - головний мозок. Алкоголь нерівномірно розподіляється в тканинах тіла. Найбільше його поглинає головний мозок, тому що в нервових клітинах головного мозку є велика кількість ліпідів, у яких алкоголь розчиняється краще, ніж в інших середовищах. Зберігається алкоголь у головному мозку до 90 днів. При важкому отруєнні алкоголем гине декілька тисяч клітин сірої речовини головного мозку.

Україна може подолати алкогольну проблему за допомогою таких кроків:

- повна заборона реклами алкоголю і тютюну;
- збільшення ціни на алкоголь та тютюн;
- зменшення доступу до отрути за рахунок підняття акцизу; обмеження продажу алкоголю, особам які не досягли 18-річного віку;
- обмеження місця, де можна купити алкоголь, час, коли його можна придбати;
- заборонити вживати спиртне на робочому місці, у парках, скверах, на дискотеках та в інших громадських місцях.
- посилити з боку влади контроль за продажем алкоголю.

Отже, підсумовуючи вище сказане приходимо до висновку, про необхідність розробки та прийняття комплексної національної програми, спрямованої на протидію поширенню алкоголізму в усіх сферах суспільного життя. Прийнятті економічно ефективних, об'єктивних і комплексних заходів, з урахуванням регіональних і культурних особливостей населення України.

1.2. Фактори та особливості вживання алкоголю серед молоді

Суспільно небезпечною, негативною звичкою, котра пустила глибоке коріння у будь-якій сфері, як і в суспільстві загалом, є вживання алкоголю. Алкоголь для декотрих молоді та молоді став своєрідним стимулятором роботи, засобом релаксації, тобто зняття психічного та фізичного напруження чи стресу.

Соціально-економічні трансформації останніх років помітно позначаються на морально-психологічному кліматі нашого суспільства. Стримуючими факторами на шляху демократичних перетворень є різні прояви соціального негативізму, до числа яких ставиться й алкоголізація окремих груп населення. Особливу тривогу викликають пияцтво й алкоголізм дітей та молоді.

Неконтрольоване вживання алкогольних напоїв вважається одним з проявів девіантної поведінки. Надмірне вживання алкоголю найчастіше призводить до вчинення вчинків, які суперечать нормам соціальної поведінки в тому чи іншому співвідношенні.

Не можна з впевненістю сказати, кому і скільки можна випити, щоб не сп'яніти і не зашкодити здоров'ю. Проте існують допустимі норми вживання алкоголю упродовж одного дня. Згідно з ними – без особливих наслідків чоловік може спожити не більше п'яти стандартних доз, а жінка – не більше трьох (стандартна доза дорівнює 15 мл чистого алкоголю і позначається латинською літерою U). Орієнтовний вміст алкоголю в стандартних дозах (U) у найбільш вживаних напоях:

- 1 пляшка пива – 1, 5 U;
- 1 пляшка столового вина чи шампанського – 6 U;
- 1 винний бокал легкого вина (150 мл) – 1 U;
- 1 пляшка десертного вина – 8 U;
- 1 малий келих горілки чи коньяка – 1 U.

На жінок, старших людей і осіб молодших ніж 21 рік, ця стандартна доза спирту у міцних напоях діє набагато швидше і сильніше, ніж у слабоалкогольних. Крім того, на стан сп'яніння впливає індивідуальна реакція на алкоголь, вага тіла, психофізичний стан та якість спиртних напоїв. Так, наприклад, втомлена людина п'яніє швидше, натомість, емоційно збуджена – повільніше.

Вживання алкоголю призводить до алкогольного сп'яніння – грубого порушення нормальної функції головного мозку. Будучи сильною наркотичною отрутою, алкоголь особливо згубно діє на центральну нервову систему. В мозку його вміст на 75% більший, ніж у крові, у спинномозковій рідині і печінці – на 50%. Навіть невеликі дози спиртного сповільнюють передачу нервових імпульсів, призводять до розладу активного мислення.

У сучасній науці розрізняють три ступеня алкогольного сп'яніння: початкову, середню і важку. На першій стадії питущий відчуває тепло, легке запаморочення, посилюється серцебиття, розширюються зіниці, уповільнюється реакція на зовнішні подразники. Поведінка майже не змінюється, але з'являється самовпевненість, координація рухів дещо порушується.

Середня ступінь сп'яніння настає при вживанні великої кількості алкоголю. Сп'янілий нервує, вихваляється, стає буйним, спостерігаються спалахи гніву, озлобленості. Він втрачає почуття відповідальності за свої вчинки, стає агресивним, порушує громадський порядок, здійснює хуліганські вчинки і, навіть, злочини. Координація рухів сп'янілого суттєво порушена, він може травмуватись. Після отверезіння з'являються в'ялість, сонливість, головний біль.

Важка ступінь сп'яніння настає при вживанні надмірної кількості алкоголю. Для цього стану характерні дві фази: збудження і гальмування. В першій фазі мова людини стає невиразна, рухи некоординовані, вчинки беззмістовні, часто агресивні. В другій фазі з'являється в'ялість, сонливість, настає глибокий наркотичний сон, в якому сп'янілий не реагує навіть на сильні больові подразники та холод. Після пробудження людина майже нічого не пам'ятає, в неї з'являються

сильний головний біль, нудота, блювання. Важкий стан сп'яніння схильні до алкоголізму особи лікують повторним вживанням спиртного.

Суттєвий вплив алкоголю спостерігається також щодо тих осіб, котрі переважно займаються розумовою працею. Під впливом постійного вживання спиртного у них руйнується інтелект, зникає прагнення до самоосвіти, втрачається активність, ініціативність, зникає задоволення від праці, настає постійна втома.

Найбільш небезпечний алкоголь для молодих людей, котрі не мають усталених моральних установок та життєвих орієнтирів, не знають своєї реакції на спиртне. Старші за віком чи більш досвідчені мають дати поради молодшим, проконтролювати їх чи навіть відрадити від вживання спиртного.

Потрібно чітко усвідомити, що більшість людей швидко звикають до алкоголю, перетворюються на залежних. Тоді спиртне блискавично зводить нанівець усю духовність, мораль і совість людини, формує з різносторонньо обдарованої особистості – хвору, асоціальну істоту, яка руйнує свій авторитет, репутацію, повагу в колективі, та, найголовніше – власне особисте життя і сім'ю. Разом з пияцтвом у сім'ю приходять матеріальні нестатки, на їх ґрунті починаються конфлікти, обвинувачення, бійки. Багато сімей внаслідок цього розпадаються.

Людина, що часто вживає алкоголь, поступово стає хворою на алкоголізм. Медичні енциклопедії пояснюють поняття «алкоголізм», як комплекс патологічних змін, що виникають у людини під впливом алкоголю. За американськими стандартами алкоголіком вважається не тільки індивід, який регулярно вживає спиртне, але й той, хто хоча б двічі на рік споживає таку кількість алкоголю, яка викликає провали у пам'яті.

Розрізняють алкоголізм побутовий, при якому проявляється звикання до алкоголю, але питуща людина здатна контролювати кількість випитого і, навіть, може тимчасово припинити його вживання в невідповідних для цього ситуаціях і умовах, і алкоголізм хронічний, при якому зазначені вище можливості втрачаються, змінюється стійкість до алкоголю. На початкових етапах толерантність організму

до алкоголю підвищується, і тому для досягнення сп'яніння необхідно поступово збільшувати кількість випитого. Згодом толерантність суттєво знижується і сп'яніння виникає від порівняно невеликої кількості алкоголю.

При частому вживанні великих доз алкоголю розпочинаються слухові та зорові галюцинації, ослаблюється пам'ять, людина стає аморальною, озлобленою, безвідповідальною, байдужою. У всіх своїх бідах алкоголік звинувачує інших. В стані алкогольного психозу алкоголік небезпечний для оточуючих, схильний до самогубства. За смертністю алкоголізм з його наслідками посідає третє місце після захворювань серця та судин і злоякісних пухлин.

Сьогодні в Україні відзначаються наступні особливості й тенденції молодіжної алкоголізації:

- високий темп росту молодіжної алкоголізації;
- тенденція до зниження віку осіб, що вживають алкогольні напої;
- фемінізація (все більша кількість дівчат починає вживати алкогольні напої);
- прагнення дорослих, дистанціюватися, утекти від проблем молодіжної алкоголізації, перекласти їхнє рішення на правоохоронні органи або соціальні служби [61, с. 23].

Г. Лактіонова зазначає, що у початківців у вживанні спиртного велику роль відіграють механізми наслідування й проста цікавість. Важливе значення має при цьому прагнення до самостійності, самоствердження. Нерідко пияцтво у молоді є проявом реакції опозиції, емансипації. Випиваючи, молоді люди прагнуть подолати характерну для їхнього віку тривожність й одночасно знизити вплив самоконтролю [27].

Необхідно відзначити, що на уявлення молоді про себе як про соціальну групу певною мірою впливає сформований у суспільстві стереотип стосовно неї. Найбільше занепокоєння в цій ситуації викликає те, що зазначений стереотип

приймається сучасною молоддю й стає тим соціальним кліше, якому молоді люди намагаються відповідати, щоб бути включеними у своє середовище. Тому й вживання спиртних напоїв розглядається як невід'ємна риса сучасної молодої людини [33].

Серед різноманітних причин вживання молоддю алкоголю, що виділяються різними авторами, можна виокремити причини соціального характеру, які, набувають останнім часом все більшого значення.

Неповнолітній, що починає вживати алкоголь, перебуває у своєрідній соціальній ситуації: з одного боку, потужний пресинг рекламних пропозицій нового стилю життя, пов'язаного із вживанням алкоголю, пошук нових відчуттів у поєднанні з домінуючими мотивами цікавості й наслідування кумирам; з іншого боку – байдужість і некомпетентність однолітків, байдужість чи зайнятість дорослих, у тому числі батьків.

Сучасні дослідники проблеми виникнення шкідливих звичок у особистості визначають, що не існує оптимального діагностичного методу та єдиної моделі визначення їх причин. І, саме тому, ми маємо дуже різні думки про причини вживання алкоголю - від простої цікавості до бажання зробити на зло, від групового примусу до відсутності тепла та захищеності у батьківському домі. До алкоголю часто вдаються, сподіваючись відчути приємний настрій, знизити психічну напруженість, позбутися відчуття втоми, моральної незадоволеності, піти від реальності з її нескінченними турботами і переживаннями. Одним людям здається, що алкоголь допомагає подолати психологічний бар'єр, встановити емоційні контакти, для інших, особливо неповнолітніх, він уявляється засобом самоствердження, показником «мужності», «дорослості». У житті підлітків відбувається переламний момент. Вікова криза зумовлена потребою контролювати події, вислизнути з-під опіки батьків і тим самим самоствердитись. Ці намагання супроводжуються зміною вподобань та поглядів. Вагомий вплив має попереднє виховання батьків. Першою причиною вживання алкоголю є наслідування їх

традицій, що несе такі «здорові» наслідки. Молода людина вчиться контролювати себе, дози та причини. Але багатьом з них в силу індивідуальних психічних особливостей бракує мотивації утримуватись від спокуси.

Інша мотивація вживання алкоголю - прагнення нових відчуттів. Цей фактор є досить небезпечним, адже частий потяг до «забороненого» спричиняє залежність і може мати невтішні результати. Зазвичай це виявляється спочатку в асоціальних вчинках із нанесенням шкоди, а згодом й до правопорушень і проблем із законом.

Інколи молодь починає вживати спиртні напої, виправдовуючись складною сімейною ситуацією або негараздами в особистому житті. Вагомий вплив на формування сталих поглядів щодо шкідливих звичок має середовище, у якому вона перебуває. Нерідко схильність виробляється внаслідок «моди» та нав'язливих поглядів товаришів. Потрібно вчасно припинити спілкування або впевнено дати зрозуміти, що власна думка є більш визначальною.

Мотиви вживання алкоголю юнаками та дівчатами істотно відрізняються. Так, традиційні мотиви є домінуючими для юнаків та дівчат, а ось на другому місці у юнаків - бажання отримати фізичне та психологічне задоволення від дії алкоголю, а у дівчат – псевдокультурні мотиви, тобто вплив соціального мікросередовища. Третє місце для юнаків посідають мотиви позбавлення нудьги, апатії, «порожнечі», бажання підвищити ефективність поведінки, а для дівчат - підкорення впливу окремих осіб або референтної групи та наслідування. На останньому місці стоять мотиви, пов'язані з демонстративною функцією алкоголю.

Таким чином, можна прийти до висновку, що прагнення до особистісного самоствердження в найближчому соціальному оточенні виступає як значущий мотив, що визначає схильність до такої форми девіантної поведінки, як вживання алкоголю. При цьому варто враховувати, що думка групи однолітків є більш значущою у плані здійснюваних ним вчинків, ніж ті цінності, які диктують дорослі.

Як показують результати соціологічних опитувань, більшість (82,9% від числа молоді, що зізналися в наявності досвіду вживання алкогольних напоїв) воліє

приховувати від батьків факти вживання алкоголю. При цьому зі збільшенням віку відзначається зменшення частки тих, хто дотримується подібної тактики [22, с. 34].

Отримані дані можуть свідчити як про зменшення для молоді цінності батьківської думки, так і про збільшення лояльності до цього факту з боку дорослих.

Таким чином можна виділити основні причини вживання алкоголю серед студентської молоді. По-перше, це лояльне ставлення однолітків до зловживання їхніми товаришами алкоголю; по-друге, нерозуміння батьками ролі родини в процесі профілактики вживання алкоголю. На ці недоліки, на наш погляд, варто опиратися при цільовій допомозі й підтримці дітей і молоді, при створенні профілактичних і реабілітаційних програм, а в цілому, для правильного й ефективного виховання підростаючого покоління як у сім'ї, так і в суспільстві.

Надмірне вживання алкогольних напоїв може суттєво позначитись на розвитку особистості у молодому віці та на її здоров'ї, зруйнувати її моральність, майбутню кар'єру та авторитет, призвести до небезпечної хвороби – алкоголізму.

1.3. Соціальні передумови зловживання алкоголем студентською молоддю

Сьогодні перед українським суспільством постало завдання зміцнення інститутів економіки, політики, освіти, вирішення ряду соціальних проблем, зокрема молоді.

Молодь – це соціально-демографічна група, яка виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального положення і обумовлених ними соціально-психологічними характеристиками, яка знаходиться на етапі становлення соціальної зрілості, адаптації до світу дорослих і майбутніх

змін. У цей період людина переживає важливий етап сімейної і позасімейної соціалізації, процес становлення особистості, навчання, засвоєння цінностей, норм, установок зразків поведінки, прийнятих у даному суспільстві.

Молодь – це специфічна частина суспільства, яка обмежена віковими рамками. Визначення вікових параметрів молоді залежить як від історичних особливостей, традицій, так і від рівня соціально-економічного розвитку країни: нижня межа визначається біологічною, статевою зрілістю; верхня – з огляду на юридичне повноліття, закінчення навчання, здобуття професії, одруження та набуття економічної незалежності. ООН в 2015 році переглянула вікові норми. Так до категорії молоді відносять юнаків та дівчат у віці від 25 до 44 років. Але в законодавстві України визначено, що молодь – це громадяни України віком від 14 до 35 років [14].

Молодь наділена специфічними соціально-психологічними властивостями. Молодіжній психіці притаманні: максималізм, емоційна нестійкість, тривожність, життєрадісність, підвищена збудливість, незавершеність формування системи психологічного самоконтролю, високий рівень самонавіювання, схильність до емоційного зараження. Рисами, які притаманні молодим людям, є ентузіазм, енергія, мобільність, постійне очікування змін, почуття нового, недосвідченість. Специфіка молоді полягає і в тому, що вона є групою, що шукає своє місце в суспільстві, відкриває та приймає життєві істини і цінності, виробляє своє відношення до життя. До негативних рис молоді можна віднести агресивність, соціальну апатію, байдужість, пасивність, безвідповідальність, конформізм, споживацтво, відмову від традиційних моральних і культурних цінностей [11].

Шлях до вибору життєвої позиції, визначення свого місця в суспільстві передбачає для молоді подолання численних перешкод, вирішення як особистих, так і соціальних проблем.

Соціальна проблема – це невідповідність між існуючим і необхідним (бажаним) станом в масовій поведінці і діях людей, рівні задоволення їх потреб, що

ускладнює життя соціальних груп, спільнот і суспільства в цілому і що вимагає колективних зусиль для його подолання. Соціальна проблема існує в певній проблемній ситуації. Проблемна соціальна ситуація – конкретна система соціальних відносин в суспільстві, що створюють суперечність інтересів і взаємодій індивідів і соціальних груп [37; 55].

Проблеми молоді можна розглядати двояко: з одного боку, такі, що безпосередньо наявні в житті кожної молодої людини, а з іншого боку, такі, які хвилюють її, опосередковано впливають на її життя, моральний та соціальний вибір.

Для виявлення соціальних проблем, які існують в молодіжному середовищі та впливають на кількість вживання алкоголю нами було проведене анонімне анкетування серед студентів 1-5 курсів спеціальності «Соціальна робота». Під молоддю розуміються особи, які є студентами вищих навчальних закладів, вікові рамки яких варіюються в межах від 17 до 24 років, працюючих і не працюючих осіб, віком до 30 років. Вікові межі дослідження встановлені на рівні від 17 до 30 років, оскільки закінчення школи знаменує собою початок дорослого життя, людина з дитини, яка не має значущих суспільних обов'язків, перетворюється на активну соціальну одиницю. Встановлення верхньої межі – 30 років – обумовлене набуттям людиною в цьому віці певного більш-менш стабільного статусу і місця в суспільстві, здобуттям професії, здійсненням життєвого вибору.

Всього в анкетуванні взяли участь 40 осіб, які були поділені на дві групи: першу склали особи, які працюють, а другу – особи, які не працюють. Критерій роботи є важливим для нашого дослідження, оскільки економічне становище молодих людей значною мірою впливає на їхнє задоволення життям, відбивається на характері взаємовідносин з людьми і ставленні до соціальних негараздів. Такий поділ був зроблений для порівняння показників рівня наявності у молодих людей проблем різного характеру.

В результаті проведеного опитування були отримані дані про існуючі проблеми сучасної молоді. Результати анкетування наступні.

В опитуванні взяло участь 57% молодих людей, які не працюють, і 43% молоді, яка має роботу.

Друге питання анкети «Серед наведених нижче проблем відмітьте ті, які є особисто у вас» стосується безпосередньо виявлення соціальних проблем, які є у сучасної молоді. Всі існуючі соціальні проблеми можна умовно поділити на блоки, які характеризують певний бік суспільного життя молоді людини, тому для аналізу це питання анкети було розбито на блоки.

Перший блок проблем молоді – це група проблем економічного характеру.

Безробіття в Україні вперше визначається у 1991 році з прийняттям Закону «Про зайнятість населення» законодавчо. Згідно з законодавством, безробітними вважаються люди працездатного віку, які втратили роботу з незалежних від них причин, не мають заробітку, а також ті громадяни, що виходять вперше на ринок праці, зареєстровані в центрах зайнятості, шукають роботу і здатні приступити до праці. Молодій людині досить складно відразу після закінчення вищого навчального закладу знайти роботу за спеціальністю. Більша частина роботодавців прагне взяти людину з досвідом роботи, сформованими професійними навичками, а випускник у віці 21-22 років не відповідає цим вимогам. До того ж зараз в Україні спостерігається економічна криза, яка зумовила скорочення виробництва товарів і надання послуг, що призвело до скорочення робочих місць.

Низький рівень заробітної плати. Заробітна плата визначається як винагорода, обчислена у грошовому вираженні, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Заробітна плата – це основне джерело задоволення особистих матеріальних, духовних і соціальних потреб у товарах та послугах і підвищення рівня добробуту. Молода людина в перші роки своєї ділової кар'єри отримує низьку заробітну платню, оскільки роботодавці вважають недоцільним давати високу винагороду за роботу молодим

співробітникам, які не є професіоналами у сфері діяльності, в якій вони зайняті на цей момент. У молодій людини яскраво у всьому виражений максималізм: її потреби значно перевищують фінансові можливості, тому, можливо, заробітна плата може вважатися заниженою суб'єктивно.

Економічна залежність – це стан, коли людина самостійно не може задовольнити свої матеріальні потреби. Для молодій людини, яка прагне жити самостійно, це означає відкласти свої прагнення і підкоритися волі батьків до того часу, поки вона почне працювати і отримувати заробітну плату. Ситуація економічної залежності від батьків добре знайома всім підліткам, студентам, молодим людям, які не працюють, всі їхні фінансові надходження обмежуються місячними кишеньковими грошима від батьків. Рішення, які мають самостійно приймати молоді люди, цілком залежать від того, чи дадуть батьки кошти на реалізацію задумів своїх дітей.

Кожна друга молода людина, як правило, мріє про власне житло, вважаючи, що самостійне життя без батьків відкриває перспективи для налагодження особистого життя, звільняє від вказівок, правил, надмірного контролю з боку батьків тощо. Але далеко не всі можуть дозволити собі окреме житло: одні живуть з батьками, родичами, інші – в кімнаті гуртожитку з сусідами.

Відповіді опитаних подано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Економічні проблеми молоді

	Соціальна проблема молоді	Працююча молодь, %	Непрацююча молодь, %
1.	Безробіття	52,94	52,17
2.	Низький рівень заробітної плати	41,18	21,74
3.	Економічна залежність від батьків	23,53	34,78

4.	Незадовільні житлові умови	23,53	8,70
----	----------------------------	-------	------

Другий блок проблем присвячений шкідливим звичкам молоді.

Паління – це не просто шкідлива звичка, а визнана форма наркотичної залежності. Це соціальна проблема суспільства, оскільки ті, хто палять, не можуть кинути, а ті, хто не палить, слабо можуть уникнути впливу осіб, що палять, і не «заразитися» їх звичкою, вберегти своє здоров'я від продуктів паління. До паління схильні багато молодих людей. В першу чергу ті, які мають низку комплексів, в тому числі і комплекс неповноцінності і невідповідності. Це молодь, яка занадто близько до серця приймає недоліки своєї зовнішності, розумової діяльності, недостатньої самореалізації в близькому оточуючому колі (друзі, батьки, однокласники, колеги). Куріння їм необхідне для деякої самореалізації, для підняття свого авторитета в очах оточуючих. Інші виправдовують «нікотинову хворобу» низьким рівнем життя, безробіттям, соціальною невлаштованістю та неприродністю, самотністю, стверджуючи, що куріння дає змогу на деякий час відволіктися від власних проблем, заспокоює нервові зриви та усуває депресивні стани, даруючи заспокоєння та задоволення.

Надмірне вживання алкоголю – антисоціальна форма поведінки, яка проявляється переважно в частому і надмірному вживанні алкоголю, є передумовою алкоголізму, хвороб. При пияцтві, а тим більше, алкоголізмі відбувається деградація людини як особистості. Вживання алкогольних напоїв широко розповсюджене в молодіжному середовищі. Вживання алкоголю молоді люди аргументують його здатністю розслабляти, знімати нервову напругу, ілюзорною можливістю надавати впевненості в собі, допомагати у спілкуванні. Але мало хто з них замислюється над шкодою, яку завдає алкоголь організму людини.

Ігрова залежність – це патологічна схильність до комп'ютерних або азартних ігор, яка полягає в частих повторних епізодах участі в іграх, що має місце в житті

людини і веде до зниження соціальних, професійних, матеріальних і сімейних цінностей. Ігрова залежність і неконтрольоване використання Інтернету спричиняють появу академічних заборгованостей, виникнення професійних конфліктів, а також ряд інших проблем соціального, фінансового й правового характеру. В ігрових адиктів відбувається втрата почуття часу, порушення зв'язку з навколишнім світом, виникають почуття невпевненості, безпорадності, страху перед самостійним прийняттям рішень і відповідальністю за них.

Відповіді респондентів подані в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Шкідливі звички молоді

	Соціальна проблема молоді	Працююча молодь, %	Непрацююча молодь, %
1.	Паління	17,65	17,39
2.	Надмірне вживання алкоголю	17,65	30,43
3.	Ігрова залежність	0	8,70

Третій блок складають проблеми, які стосуються здоров'я молодих людей.

Насилля – це дія чи бездіяльність, що спричиняє або здатна спричинити фізичну, психічну шкоду особистості. Це застосування (загроза застосування) сили як вияву своєї волі відносно інших. Насильство обмежує можливості дій на власний розсуд того, на кого спрямоване. У дослідженні під насильством мається на увазі два його прояви: фізичне та психологічне. Фізичне насилля – це кривдження осіб, слабших фізично. Психологічне насильство – це явища, що спрямоване на психіку людини. Головний зміст цього виду насильства – страждання жертви, її безсилля, внутрішній розлад, приниження. Для молодих людей, а особливо дітей, насильство стосовно них є згубним, оскільки руйнує моральні засади особистості, викликає агресію і призводить до негативних наслідків, таких як самогубство, злочинність,

втеча (якщо насильство здійснюється в сім'ї), апатія, агресія, звільнення, зниження працездатності (якщо насилля має місце на роботі) тощо.

Слабке або порушене здоров'я у всіх його проявах. Для молодого людини життя лише починається, вона має народити і виховати здорову дитину, прожити повноцінне життя, тому так важливо мати міцне здоров'я. Фізичне здоров'я – це індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, перебіг фізіологічних функцій організму в різних спокою, руху, генетичну спадковість, рівень фізичного розвитку органів і систем організму. Психічне здоров'я це – індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад збудженість, емоційність, чутливість, які обумовлюють особливості індивідуальних реакцій на однакові життєві ситуації, вірогідність стресів, афектів. Духовне здоров'я залежить від духовного світу особистості – освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики. Соціальне здоров'я детерміноване характером і рівнем розвитку сфер суспільного життя в певному середовищі – економічної, політичної, соціальної, духовної, які створюють відчуття соціальної захищеності.

Відповіді опитаних подано у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Здоров'я молоді

	Соціальна проблема молоді	Працююча молодь, %	Непрацююча молодь, %
1.	Насилля (в сім'ї, в колективі)	17,65	30,43
2.	Здоров'я (фізичне, психічне, духовне)	58,82	26,09

Наступний блок складають проблеми, які визначаються соціальним оточенням молодого людини та її психологічним станом.

Невпевненість у собі – це психологічний комплекс, який дає початок молодіжному цинізму, він ніби блокує людину, заважає їй самовиражатися, самостверджуватися і навіть дає можливість проявити себе в негативному ключі. Невпевненість у собі породжує вразливість, страх бути осміяним, виглядати безглуздим, отримати негативну оцінку своїх дій чи роботи від оточуючих. Як наслідок людина прагне замкнутися в собі, зайвий раз не висловлювати й не захищати свою точку зору. Для людини, яка стоїть на порозі дорослого життя проблема невпевненості в собі є перешкодою на шляху до успіху.

Самореалізація, втрата соціальної перспективи. Найчастіше поняття «самореалізація» інтерпретується як реалізація власного потенціалу. Основною умовою самореалізації особистості є наявність у людини розвиненої самосвідомості і рефлексії з актуалізованою здатністю пізнавати себе і навколишній світ, реальні і потенційні здібності і можливості, інтереси і цінності, перспективи особового і професійного зростання. Питання самореалізації, пошуку себе постає перед кожною без виключення молодою людиною. Всі прагнуть втілити в життя свої таланти, вміння, здійснити мрії, досягнути вершин. Проблема полягає в тому, що далеко не кожен може знайти свій шлях, для когось гальмом є об'єктивні обставини. Сучасне українське суспільство поставило молодь в ситуацію невизначеності: усі соціальні перспективи, які відкривалися раніше в радянські часи перед випускниками вищих навчальних закладів, молодими спеціалістами, перестали бути перспективами, те, що може молода людина на Заході, для української молоді залишається мрією.

Організація дозвілля, на перший погляд, не складає проблеми для молоді. Але воно обмежується кінотеатрами, клубами, прогулянками, зустрічами з друзями в кафе, вечірками, відвідуванням соціальних мереж, розважального контенту Інтернету – все це розваги. Дуже мало молодих людей відвідують театри, виставки, музей, займаються саморозвитком, вони відірвані від традицій свого народу. Інший

ракурс цієї проблеми – нездатність молоді людини спланувати свій відпочинок. Наслідком є марнування часу.

Недоступність якісної вищої освіти є надзвичайно серйозною проблемою не лише молоді, а й всього українського суспільства. Важливою функцією освіти молоді України є підготовка її до мінливих умов розвитку ринкової економіки, більш відкритого демократичного суспільства, значних коливань кон'юнктури ринку праці, значного рівня безробіття. Далеко не всі навчальні заклади готують спеціалістів, які можуть після закінчення проводити професійну діяльність. Не всі молоді людини можуть дозволити собі навчатися у вищих навчальних закладах: випускники сільських шкіл не завжди можуть скласти вступні іспити, а подекуди абітурієнтів зупиняє висока плата за навчання.

Відповіді опитаних подано у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Соціально-психологічні проблеми молоді

	Соціальна проблема молоді	Працююча молодь, %	Непрацююча молодь, %
1.	Невпевненість у собі	23,53	17,39
2.	Самореалізація, втрата соціальної перспективи	41,18	39,13
3.	Організація дозвілля	0	13,04
4.	Недоступність якісної освіти	17,65	13,04

Останній блок складають проблеми взаємовідносин, оскільки молодь підтримує стосунки з представниками різних соціальних категорій. Опитані висловилися, що вони мають проблеми в стосунках з наступними категоріями осіб.

Взаємовідносини з батьками – це споконвічна проблема. Батьки хочуть бачити в дітях себе, підкорити їх своїй волі, нав'язати свою точку зору, а разом з

тим і свій спосіб життя, а діти прагнуть стати самостійними і незалежними, вільними від батьківської опіки. Всі проблеми протистоянь батьків і дітей криються у тому, що батьки не завжди обдумують свої розмови та вчинки по відношенню до своїх дітей. Відбувається спонтанний прояв емоцій батьками. Надмірна емоційність молодих людей часом заважає порозумітися з батьками, їх потребою стає звільнення від контролю й опіки батьків, від установлених ними правил і порядків. Молодь прагне до самостійності, а батьки (на думку дітей) сковують її.

Стосунки з друзями для молодих людей мають вагомe значення, оскільки це їхнє середовище існування. Для молодої людини важливо мати однодумців, таких як вона сама, які здатні підтримати, розвеселити, дати пораду. В дружньому середовищі молоді люди відточують свої комунікативні, організаторські здібності, вчаться виконувати доручення, ставити завдання, випробують різні соціальні ролі. Якщо в західних країнах молоді людини, маючи проблему, звертаються до психолога, то в Україні молодь шукає пораду у найближчих друзів. Непорозуміння, конфлікти з ними можуть призводити до стресів, зниження соціальної і творчої активності молодих людей, відстороненого ставлення до оточуючого світу тощо.

Взаємовідносини з викладачами або керівництвом складають проблему для тієї групи молоді, які за своїм характером схильні до участі в конфліктах, прагнуть виділитися своєю поведінкою серед колег чи одногрупників. Проблема взаємин з керівництвом інколи може дійти до того, що ситуація настільки загострюється, що залишається єдиний вихід – змінити роботу.

Стосунки з протилежною статтю займають важливе значення в житті молодих людей. На гормональному фоні розвивається статевий потяг, молоді люди шукають близьку людину не лише за спільними ідеями, інтересами, а й прагнуть досягти з нею тілесної гармонії.

Взаємовідносини молоді

	Соціальна проблема молоді	Працююча молодь, %	Непрацююча молодь, %
1.	Батьки	17,65	30,43
2.	Друзі	11,76	4,35
3.	Викладачі або керівництво	0	21,74
4.	Протилежна стать	29,41	39,13

Третє питання анкети «Відмітьте ті проблеми, вирішення яких, на вашу думку, є важливим для майбутнього молоді» також стосуються соціальних проблем молоді, які носять глобальний характер, впливаючи на життя не лише молодих людей, а й всього суспільства. Вони винесені в окрему групу оскільки не кожна молода людина зважиться чесно відповісти про наявність у неї подібних проблем в силу різних особистих причин.

Наркоманія – це загальна назва захворювань, що характеризується постійним потягом людини до вживання наркотичних засобів внаслідок стійкої психологічної і фізичної залежності від них. Вживання наркотичних речовин пов'язане з прагненням, перш за все, вийти за межі реальності, звільнитися від проблем, забути, справитися зі стресом, відпочити, повеселитися. Причинами вживання наркотиків є значний вплив оточення на ставлення молодої людини до наркотиків.

СНІД – інфекційне захворювання, яке супроводжується тяжким порушенням діяльності імунної системи, в результаті чого організм втрачає здатність до захисту від патогенних і умовно-патогенних мікроорганізмів. Далеко не кожна молода людина замислюється над тим, що може стати жертвою СНІДу. Молодь часто забуває про безпеку статевих стосунків, а наслідком може стати невиліковна

хвороба. Але це не єдиний шлях зараження. Тому СНІД стосується кожного і прямо або опосередковано впливає на життя кожної молодої людини.

Злочинність – це одна з найгостріших проблем суспільства. Темпи зростання молодіжної злочинності значно випереджають темпи зростання злочинності дорослих. Головними причинами злочинної поведінки є недоліки сімейного виховання (або його повна відсутність), споживацьке ставлення до життя; уявлення про те, що вимоги і заборони суспільства мають лише формальний характер; прагнення до задоволень як головного сенсу життя; занижене уявлення про свої обов'язки перед суспільством і близькими людьми; корисливість, притуплення відчуття справедливості; правова невихованість, жорстокість, агресивність, егоцентризм.

Проституція – практика статевих стосунків поза шлюбом, що здійснюються за гроші або іншу винагороду. Її істотними ознаки є: задоволення сексуальних потреб клієнтів; систематичний промисел у формі статевих зв'язків з різними особами, без почуттєвого потягу і направлений на задоволення статевої пристрасті клієнта в будь-якій формі; заздалегідь узгоджена винагорода у вигляді грошей або матеріальних цінностей, які є основним або додатковим джерелом прибутків повії. Суспільна небезпека проституції полягає в соціальному паразитизмі, ухиленні від суспільно корисної праці, в поширенні венеричних захворювань і СНІДу, втраті здоров'я, етичного вигляду.

Відповіді респондентів наведені у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Соціальні проблеми молоді особистого характеру

	Соціальна проблема молоді	Працююча молодь, %	Непрацююча молодь, %
1.	Вживання наркотиків	35,29	34,78
2.	СНІД	35,29	56,52

3.	Злочинність серед молоді	23,53	21,74
4.	Проституція серед молоді	29,41	4,35

Опитування молоді показало, що проблеми зі здоров'ям мають вдвічі більше молодих людей, які працюють, для них характерна незадоволеність житловими умовами, низьким рівнем заробітної плати, соціальною проблемою в Україні вони вважають проституцію.

Працевлаштована молодь в більшій мірі ніж молоді люди, які не працюють, вважає своїми проблемами невпевненість у собі, для неї виявилася недоступною якісна освіта, має негаразди в стосунках з друзями.

Під час анкетування було виявлено, що в однаковій мірі проблеми паління, самореалізація і втрата соціальної перспективи мають молоді люди, які працюють і не працюють, їх хвилюють наявність у суспільстві проблем молодіжного безробіття, злочинності, вживання наркотиків.

Молодь, яка не працює, в більшій мірі ніж працевлаштовані молоді люди відчуває проблеми економічної залежності від батьків, у стосунках з протилежною статтю.

Було виявлено, що непрацююча молодь вдвічі більше надмірно вживає алкоголь, має ігрову залежність, відчуває насилля в сім'ї або студентському колективі, не може організувати своє дозвілля, має проблеми у взаємовідносинах з батьками та викладачами, вважає серйозною молодіжною проблемою СНІД.

Про наявність в українському суспільстві проблем молодіжної наркоманії, злочинності, проституції висловилися майже половина всіх опитаних, що говорить про свідомість молодих людей, їхнє прагнення вирішити соціальні негаразди.

Отже, до соціальних проблем, які можна вважати передумовами, що спонукають молодь до вживання алкоголю відносимо проблеми економічного

характеру, шкідливі звички, що породжують проблеми психологічного та соціального характеру, проблеми у відносинах з оточуючими, негаразди у стосунках з протилежною статтю.

Вирішення усіх перелічених проблем потребує розробки і втілення у соціальну практику державної молодіжної політики, яка повинна бути зорієнтована на вдосконалення системи освіти молоді, формування та реалізацію її соціальних та економічних інтересів, участь у політичній діяльності, реалізації духовних запитів і потреб.

Висновки до першого розділу

Однією з найгостріших проблем сьогодення є поширення негативних явищ у молодіжному середовищі. До яких ми можемо віднести: молодіжне безробіття; погіршення стану здоров'я молоді; недотримання значною частиною молодих людей норм здорового способу життя; агресивну поведінку підлітків і молоді, насильство у молодіжному середовищі тощо. Існує багато факторів ризику щодо вживання підлітками та молоддю алкогольних напоїв. Найчастіше жоден із цих чинників не призводить до алкоголізації сам по собі, але їх комбінація збільшує ризик першої спроби алкоголю і подальшої залежності.

Збільшення чисельності негативних явищ у молодіжному середовищі засвідчує необхідність більш детального дослідження різних аспектів попередження вживання підлітками та молоддю психоактивних речовин.

Молодь сьогодні перебуває в не вигідному становищі: з одного боку економічна ситуація в країні змушує молоду людину відмовитися від багатьох привілеїв, які може дозволити собі молодь європейських країн.

З іншого боку, широке розповсюдження тютюнових виробів, алкоголю, наркотичних речовин часто спокушає молодь своєю недозволеністю, міфічною

здатністю вирішувати проблеми, і, як наслідок їх вживання, підриває здоров'я молодого покоління. З усіх цих причин важливо «реформувати свідомість» населення, у першу чергу молоді, створити такі умови, за яких остання зможе гармонійно розвиватися й реалізовувати себе в соціумі.

Сучасні дослідники проблеми виникнення шкідливих звичок у особистості визначають, що не існує оптимального діагностичного методу та єдиної моделі визначення їх причин. І, саме тому, ми маємо дуже різні думки про причини вживання алкоголю - від простої цікавості до бажання зробити на зло, від групового примусу до відсутності тепла та захищеності у батьківському домі. До алкоголю часто вдаються, сподіваючись відчутти приємний настрій, знизити психічну напруженість, позбутися відчуття втоми, моральної незадоволеності, піти від реальності з її нескінченними турботами і переживаннями.

Шлях до вибору життєвої позиції, визначення свого місця в суспільстві передбачає для молоді подолання численних перешкод, вирішення як особистих, так і соціальних проблем.

Соціальна проблема – це невідповідність між існуючим і необхідним (бажаним) станом в масовій поведінці і діях людей, рівні задоволення їх потреб, що ускладнює життя соціальних груп, спільнот і суспільства в цілому і що вимагає колективних зусиль для його подолання. Соціальна проблема існує в певній проблемній ситуації. Проблемна соціальна ситуація – конкретна система соціальних відносин в суспільстві, що створюють суперечність інтересів і взаємодій індивідів і соціальних груп [37; 55].

Проблеми молоді можна розглядати двояко: з одного боку, такі, що безпосередньо наявні в житті кожної молодої людини, а з іншого боку, такі, які хвилюють її, опосередковано впливають на її життя, моральний та соціальний вибір. До соціальних проблем, які можна вважати передумовами, що спонукають молодь до вживання алкоголю відносимо проблеми економічного характеру, шкідливі звички, що породжують проблеми психологічного та соціального

характеру, проблеми у відносинах з оточуючими, негаразди у стосунках з протилежною статтю.

Вирішення усіх перелічених проблем потребує розробки і втілення у соціальну практику державної молодіжної політики, яка повинна бути зорієнтована на вдосконалення системи освіти молоді, формування та реалізацію її соціальних та економічних інтересів, участь у політичній діяльності, реалізації духовних запитів і потреб.

РОЗДІЛ 2. ПРОФІЛАКТИКА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ, ЯКА ЗЛОВЖИВАЄ АЛКОГОЛЕМ

2.1. Технології соціальної роботи з молоддю, що зловживає алкоголем

Соціальна робота з молоддю – це один з пріоритетних напрямків соціальної роботи в Україні. Головною метою соціальної роботи з молоддю є створення умов позитивно орієнтованої соціалізації особистості, що сприяє соціальній адаптації та самореалізації молодого покоління в інтересах особистості і суспільства. Соціальна робота передбачає взаємодію двох пріоритетних аспектів діяльності держави: соціальна опіка, надання різних видів допомоги різним категоріям молоді і діяльність соціальних інституцій, спрямована на розкриття творчого потенціалу молоді.

Об'єктами соціальної роботи з молоддю є: працююча молодь; безробітна молодь; молодь, яка навчається; молоді сім'ї (в тому числі неблагополучні сім'ї та сім'ї групи ризику); діти і молодь, які мають відхилення в здоров'ї (молоді інваліди, наркозалежна молодь, алкозалежна молодь, хворі на СНІД та ін.); молодь, яка має відхилення у поведінці; молодіжні організації та об'єднання; обдарована і талановита молодь; молодь із числа сиріт; біженці і переселенці та інші категорії молоді.

Головним завданням суспільства є забезпечення стабільним умов, як економічних, так і соціальних, екологічних, духовних, для розвитку молодого покоління. Це передбачає вирішення проблем молоді. Молодь має відчувати підтримку з боку держави, суспільства, батьків. Така підтримка має починатися з вирішення проблем, які стоять на перешкоді до гармонійного розвитку молодого покоління.

Своєрідність молоді як особливої демографічної групи населення зумовлює специфічні напрямки соціальної роботи, які утворюють систему соціальної роботи з молоддю (див. рис. 2.1). Всі елементи, що її складають, спрямовані на здійснення впливу, в першу чергу, на соціальну складову всіх проблем, які існують в молодіжному середовищі [13; 33].

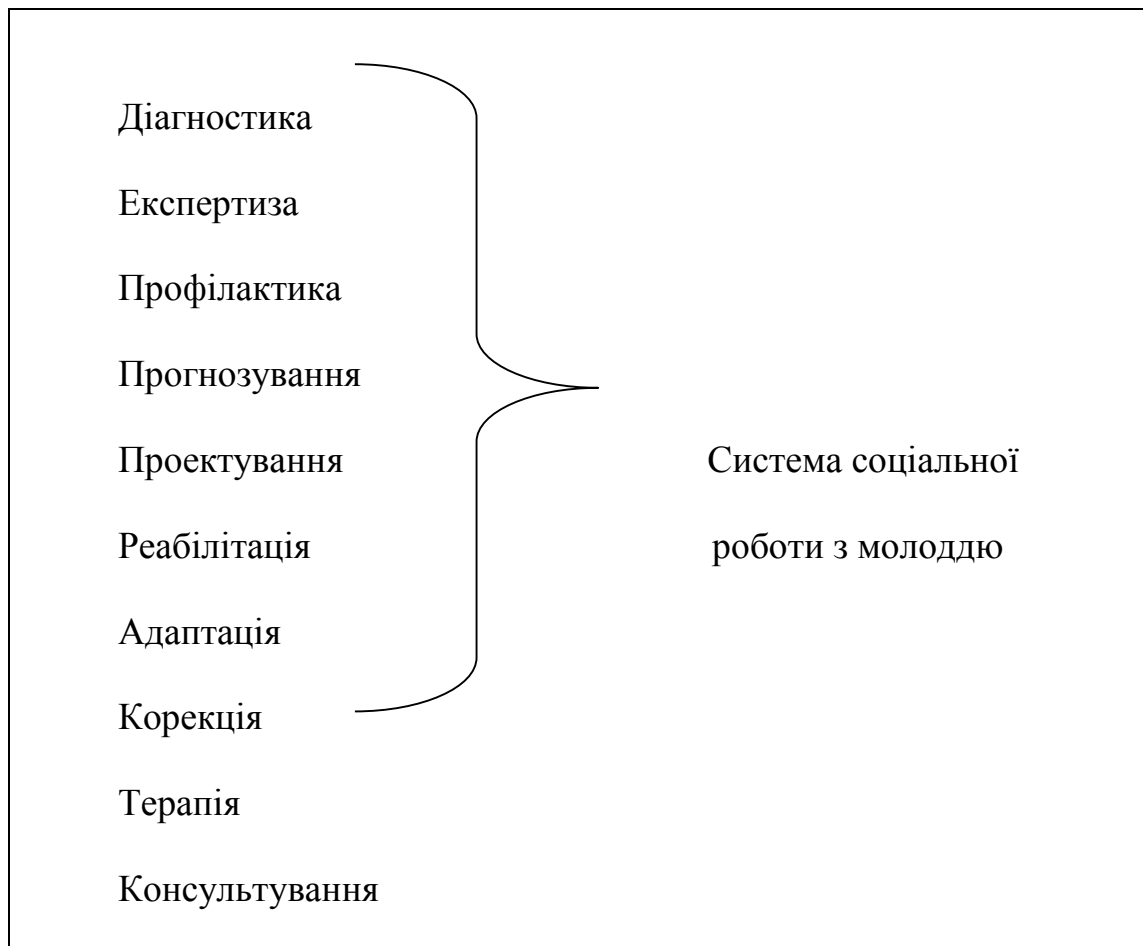

Рис. 2.1 Система соціально роботи з молоддю

Діагностика – це виявлення негативних явищ у молодіжному середовищі, вивчення соціальних мотивів, причин поведінки молоді, її стану (матеріального, психічного, духовного), визначення форм і методів роботи з нею [21; 45].

Соціальна експертиза є дослідженням, що проводиться фахівцями-експертами, включає всебічну оцінку стану індивідуальних особливостей молоді людини та молодіжних соціальних інститутів, в тому числі організації, систему освіти, виробничу сферу, родину, різні соціальні групи, встановлення достовірності

інформації, а також розробка практичних рекомендацій для ухвалення управлінських рішень щодо програм розвитку молоді [46].

Профілактика – це проведення соціально-економічних заходів, які включають попередження розповсюдження хвороб, виникнення девіантних форм поведінки, негативних явищ і процесів, які згубно діють на фізичне і психічне здоров'я молодих людей, обмежують право молоді на соціальне становлення, визнання. Найважливішою складовою частиною всіх профілактичних заходів є формування в молоді соціальної активності й установок на здоровий спосіб життя [21].

Прогнозування є процесом формування конкретного уявлення, передбачення, і судження про становище молоді в майбутньому. Соціальне прогнозування полягає в оцінці можливої динаміки і шляхів розвитку соціальних об'єктів і ситуації для обґрунтування рішень і вибору методів планування. Воно є інноваційною діяльністю, оскільки являє собою прийоми, спрямовані на технологічне забезпечення реалізації ініціатив, що викликають якісні зміни в різних сферах соціального життя, зумовлюють раціональне використання прогностичних знань, матеріальних та інших ресурсів суспільства [18; 45].

Реабілітація – це комплекс відновлювальних заходів, метою яких є здійснення соціальної (формування впевненості у власній соціальній придатності), трудової (можливість відновлення трудових навичок), психологічної (відновлення поведінкової активності особистості) і медичної (відновлення функцій органів і систем) адаптації молодій людині, молоді як соціальної групи. Реабілітація допомагає молодій людині усвідомити себе важливою частиною групи, суспільства, до яких вона належить [21; 40].

Адаптація – комплекс правових, економічних, організаційних, соціально-психологічних та інших заходів, які здійснюються щодо молодих людей з метою пристосування до умов соціального середовища за допомогою різних соціальних

засобів, захисту їх прав і законних інтересів. Показником успішної соціальної адаптації є високий соціальний статус індивіда в соціумі [21; 44].

Корекція – діяльність, спрямована на виправлення в молоді тих особливостей психологічного, педагогічного, соціального плану, які не відповідають прийнятним в суспільстві нормам і стандартам, вироблення нових ціннісних і моральних орієнтирів [40].

Терапія – форма втручання (інтервенції) в світ молодої людини, яка є клієнтом соціального працівника, чи її оточення, орієнтована на допомогу клієнтові через вплив на психічні і соматичні функції його організму. Основною метою соціальної терапії є оптимізація відносин у системах «людина – людина», «людина – група», «людина – світ» [21; 44].

Консультування – діяльність, спрямована на надання допомоги молодій людині у пошуку розв'язання проблемної ситуації; процес, в ході якого фахівець із соціальної роботи допомагає клієнту вивчити і зрозуміти зміст даної проблеми і запропонувати різні варіанти її вирішення. Найчастіше соціальне консультування виступає у формі поради, визначення альтернативних шляхів вирішення проблеми, надання клієнту необхідної інформації [21; 44].

Проектування є одним з напрямків соціальної роботи з молоддю, це особливий вид діяльності, спрямований на вирішення проблем, що з'являються у житті молодої людини та мають соціальний характер. Його призначення полягає у цілеспрямованій зміні обставин або допомозі у зміні світогляду шляхом розробки спеціальних соціальних проектів [17]. Розглянемо соціальне проектування детальніше.

Одним із шляхів вирішення проблем, які існують в молодіжному середовищі, є цілеспрямоване свідоме усунення негативних явищ і процесів, сприяння утворенню нових позитивних цілей і цінностей. Воно можливе через здійснення соціального проектування, головною метою якого і є конструювання бажаної дійсності.

Методи і технології соціальної роботи з молоддю можна розділити на:

1. Індивідуальна соціальна робота – вид практики, що застосовується при роботі з індивідами і сім'ями у вирішенні їх психологічних, міжособистісних, соціально-економічних проблем шляхом особистої взаємодії з клієнтом (основною формою є консультування). У результаті індивідуальної роботи надається допомога по налагодженню контактів з соціальними організаціями та установами (лікарі, юристи, соціальні служби).

2. Групова соціальна робота – метод роботи, який використовується з метою надання клієнту допомоги через передачу групового досвіду. Групова робота може реалізовуватися в формах клубної та гурткової роботи, що передбачає формування стійкого складу молодих людей, наявність певного простору і фіксованого часу.

3. Громадська соціальна робота – даний напрямок покликаний максимально сприяти встановленню і підтримці соціальних зв'язків, залучення жителів і установ певної території у вирішенні гострих молодіжних проблем.

До технологій соціальної роботи з молоддю відносять:

1. Соціальна терапія – це галузь наукового знання, орієнтована на вирішення соціально-терапевтичних проблем через подолання аномалій смисло-життєвих орієнтацій, соціальних цінностей суб'єктів суспільного життя (в тому числі молоді), їх уявлення про справедливість і несправедливість.

2. Консультування – встановлення контакту шляхом вербальної комунікації, виявлення проблем клієнта, сприяння і взаємодію їх пошуку та вирішення;

3. Арт-терапія – «терапія мистецтвом» через залучення молодої людини до культурно-дозвіллевих заходів, відвідування різних культурно-дозвіллевих закладів;

4. Музикотерапія – соціалізація індивіда шляхом, звернення до будь - якої музичної культури, субкультури, відвідування концертів, оглядів –конкурсів, тематичних дискотек регулярно прослуховування музичних композицій;

5. Бібліотерапія – вплив на свідомість індивіда в процесі формування смисло-життєвих орієнтацій через підбір спеціальної літератури;

6. Соціально-педагогічні технології – активна участь соціального працівника (педагога) у вихованні клієнта і формуванні його смисло-життєвих орієнтацій;

7. Творчі технології - залучення молодих людей колективну творчу і креативну діяльність, сприяння розвитку індивідуальної творчості;

8. Логотерапія – (від грец. Logos - слово, therapeia - догляд, лікування) лікування словом. Соціальна логотерапія займається вивченням методів, засобів, способів впливу (взаємовплив) на уявлення людей про соціальні процеси, сенс життя, соціальних цінностей [4, С.17].

Отже, вживання алкоголю молоддю – це результат слабкої волі особистості, наслідування негативним прикладам, неналежного виховання та неправильно обрані технології соціальної роботи з молоддю. Тому, комплексність профілактичних заходів, підвищена відповідальність серед батьків, соціальних працівників та педагогів, громадян та державних органів дадуть позитивні результати у напрямку протидії вживання алкоголю серед молоді.

2.2. Організація дослідження вживання алкоголю у сучасному молодіжному середовищі.

Метою дослідження є дослідження ставлення сучасної молоді до вживання алкоголю.

Вибірка дослідження. Студентська молодь. Студенти спеціальності «Практична психологія», «Соціальна робота», «Авіаційний транспорт». Об'єктом дослідження виступали студенти 2002-2003 року народження, тобто на момент дослідження респондентам було 17-19 років. Загальна кількість опитаних

становила 50 осіб (21 хлопець та 29 дівчат). У дослідженні взяли участь викладачі, куратори тих груп, які брали участь в дослідженні.

База дослідження. Дослідження проводилося на базі Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій та Аерокосмічного факультету Національного авіаційного університету.

Методи дослідження. Опитування студентської молоді реалізовано шляхом Інтернет – опитування. За допомогою безкоштовної платформи www.surveymonkey.com. Такі опитування швидко організувати і легко зібрати результати, вони забезпечують негайний зворотний зв'язок і пропонують величезну кількість інформації, ресурсоефективні – оскільки респонденти вводять відповіді самостійно, а також це полегшує та пришвидшує аналіз.

Опитування носило добровільний характер. Слід відмітити активність студентів в онлайн-опитуванні, що свідчить про актуальність піднятої проблематики.

Процедура дослідження. Головним завданням етапу збору даних було забезпечення анонімності та конфіденційності відповідей окремих опитуваних. Куратори навчальних груп були повідомлені про проведене анкетування, конфіденційність забезпечувалася.

Заповнення анкет відбувалося онлайн, в комфортних умовах.

Ступінь зацікавленості у проведенні дослідження. У цілому опитування було студентам цікаве та викликало інтерес (табл. 2.1), практично не було відмов від участі в дослідженні, були виявлено лише поодинокі випадки. Проходження опитування не регламентувалося часом, але в середньому займало 20-45 хв.

Таблиця 2.1.

Ступінь зацікавленості опитуваних/студентів класу/групи в дослідженні

Були зацікавлені взяти участь у дослідженні	Всього, у %
Усі	50,5
Майже всі	36,5
Більшість	9,7

Близько половини	1,7
Менше половини	0,7
Майже ніхто	0,5
Ніхто	0,5
Всього	100,0

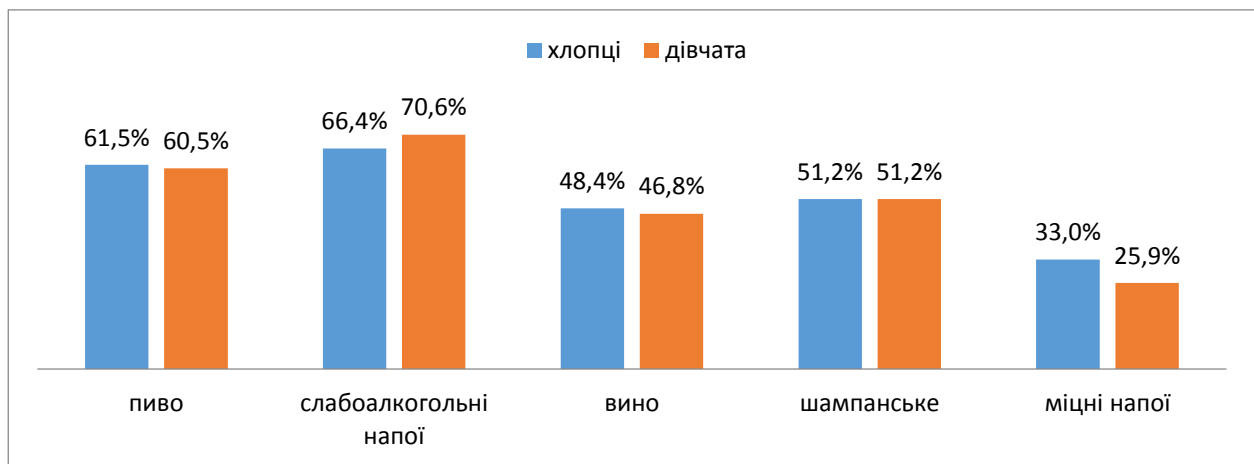
Надійність отриманих даних перевірялася двома способами. Перший полягав у тому, що в анкету були включені кілька запитань, які поряд із вимірювальною функцією (отримати змістовну для аналізу інформацію) надають можливість проконтролювати стабільність відповідей щодо вживання різних речовин протягом життя (контрольна функція запитання в анкеті). Тобто, зіставляючи відповіді на два-три різних запитання під час аналізу отриманих результатів, дослідники виявляли рівень несуперечливості відповідей на індивідуальному рівні, а отже й надійність даних у цілому. Другий спосіб передбачав розрахунок коефіцієнта між кількістю опитаних, які на запитання: «Чи сказали б Ви про вживання...?», наприкінці анкети надали відповідь, що вже відповіли, що вони вживають, та кількістю тих, хто дійсно надав таку відповідь раніше.

Окремого аналізу заслуговують пропуски у відповідях. З одного боку, інструкція до опитування звертала увагу на необхідність надати відповідь на кожне запитання якомога відвертіше. З іншого боку, було вказано, що респонденти мають право не відповідати на ті запитання, які здаються їм образливими або незручними. Загальна кількість запитань, що були пропущені, становила близько 2% від загальної кількості. Більшість із них стосувалися сім'ї та поведінки, на які певна частина респондентів не захотіли відповісти.

Аналіз отриманих даних здійснено у розрізі за статтю і курсом. Основний аналіз даних здійснено за масивом всіх опитаних вікових когорт, отже серед молоді 17-19 років, яка навчається.

Результати дослідження показують, що алкогольні напої будь-якої міцності фактично вільно доступні для студентської молоді. Так, 61% опитуваних відповіли,

що їм легко дістати пиво та 68% - слабоалкогольні напої, якщо б вони цього захотіли. Трохи менше респондентів відповіли, що їм легко придбати шампанське та вино, - 51,2% та 47,5% відповідно. Міцні алкогольні напої з легкістю можуть дістати 29,9% респондентів. Практично немає значної відмінності між відповідями юнаків та дівчат стосовно легкості придбання алкогольних напоїв (табл. 2.1). Дещо більше дівчат (70,6%), ніж хлопців (66,4%), вважають, що їм легше придбати слабоалкогольні напої. Для хлопців видається легше дістати міцні напої (33%), ніж для дівчат (25,9%).

Рис. 2.1. Оцінка доступності окремих видів алкогольних напоїв (сума відповідей «дуже легко» та «досить легко» дістати за бажанням) за статтю, %

Для найбільшої кількості опитуваних пиво є одним з найдоступніших алкогольних напоїв у роздрібній мережі. Так, для особистого вживання в магазині його придбали 23,2% опитуваних 1-2 рази, три та більше разів - 17,1% респондентів. Причому набагато більше таких покупців серед хлопців, ніж серед дівчат.

Слабоалкогольні напої для особистого вживання купували в магазині 21% респондентів 1-2 рази, а три та більше разів - 15,5%. Найбільше таких, які купували слабоалкогольні напої 3 та більше разів в магазині, серед опитуваних I курсу Аерокосмічного факультету - 26%.

Вино для особистого вживання в магазині купували 1-2 рази 12,6% студентської молоді. Причому більше таких серед дівчат, ніж серед хлопців, - 13,4% та 11,7% відповідно.

Міцні алкогольні напої в магазині 1-2 рази купували 6,8% респондентів, причому їх частка серед хлопців майже у 2 рази більша, ніж серед дівчат (9,4% хлопців та 4,7% дівчат). Три та більше разів купували 4,6% опитуваних, і знову ж серед хлопців набагато більше тих, які повідомили про це, ніж серед дівчат (7,6% проти 2,6%). Найбільше міцні алкогольні напої купували в магазині студенти II курсу.

Результати дослідження показують, що кількість молодих людей у віці 17-19 років, які вживали алкогольні напої хоча б раз протягом життя, сягає 86,6% (серед хлопців – 85,8%, серед дівчат – 87,2%) (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

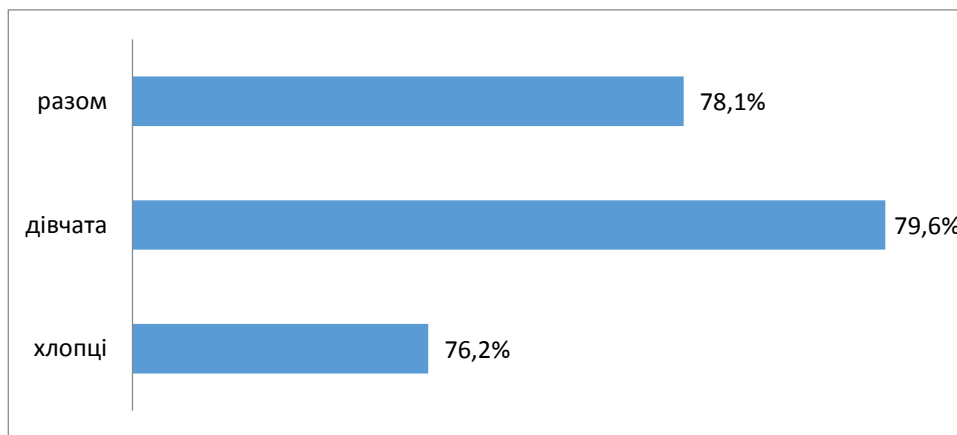
Розподіл відповідей респондентів на запитання анкети: «Чи вживав(ла) ти будь-які алкогольні напої протягом життя?», %

	Хлопці	Дівчата	Разом
Немає відповіді	2,7	3,1	2,9
Ні, не вживав(ла)	11,5	9,7	10,5
Вживав(ла) хоча б один раз	85,8	87,2	86,6

Інструментарій дослідження надає можливість здійснити логічний контроль відповідей на базі співставлення відповідей на різні за формулюванням запитання уточнити реальний (або більш достовірний) рівень поширення вживання алкоголю. За результатами відповідей на вісім різних запитань щодо вживання алкоголю протягом життя, які розташовані в різних блоках анкети, можна визначити агрегований рівень поширення вживання алкогольних напоїв, який виявився дещо вищим. Отже, більше 90% мають досвід вживання алкоголю. Поширеність серед дівчат на такому ж рівні, як серед хлопців.

Результати показують, що навіть якщо менша частка хлопців повідомили про досвід вживання алкоголю, ніж дівчат, але вони підтверджують більш часте його вживання. Так, 29,6% хлопців повідомили про 40 та більше разів вживання алкоголю проти 21,5% серед дівчат. 13% дівчат вказали про 3-5 разів вживання алкоголю.

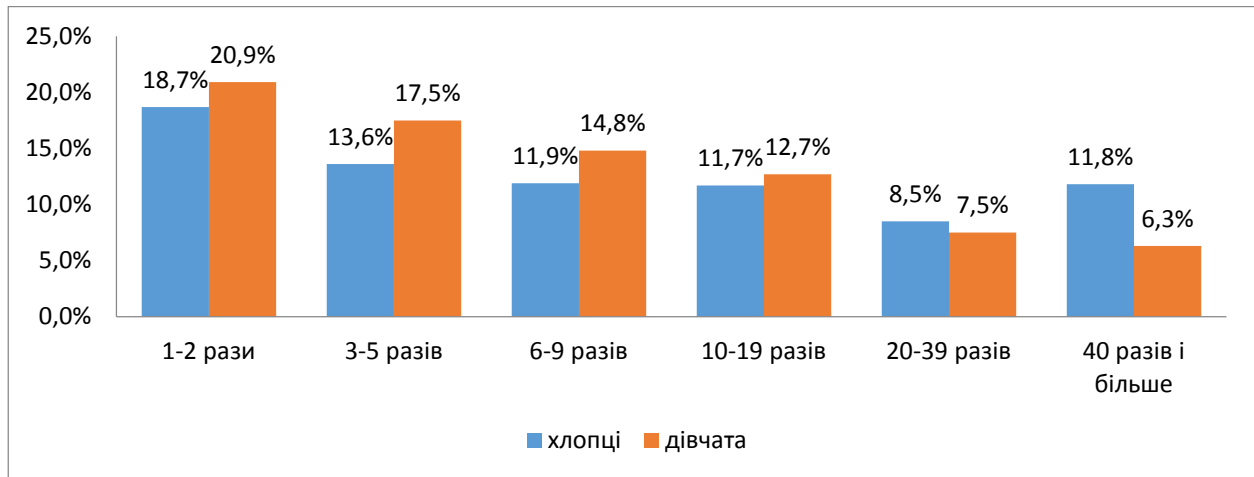
За результатами дослідження рівень поширеності вживання алкогольних напоїв протягом останніх 12 місяців серед 17-19-річних складає 78,1%. Необхідно зауважити, про вживання про вживання алкоголю повідомила більша частина дівчат - 79,6% проти 76,2% - серед хлопців.

Рис. 2.2. Рівень вживання алкогольних напоїв за останні 12 місяців серед 17-19-річної студентської молоді за статтю, %

Найбільшою групою респондентів як серед дівчат, так і серед хлопців виявилась група тих, хто вживав алкоголь 1-2 рази за останні 12 місяців, - 20,9% та 18,7% відповідно, що може говорити про епізодичне вживання, переважно на свята. Однак 40 та більше разів алкоголь більше вживали хлопці - 11,8% проти 6,3% з числа дівчат (рис. 2.3.)

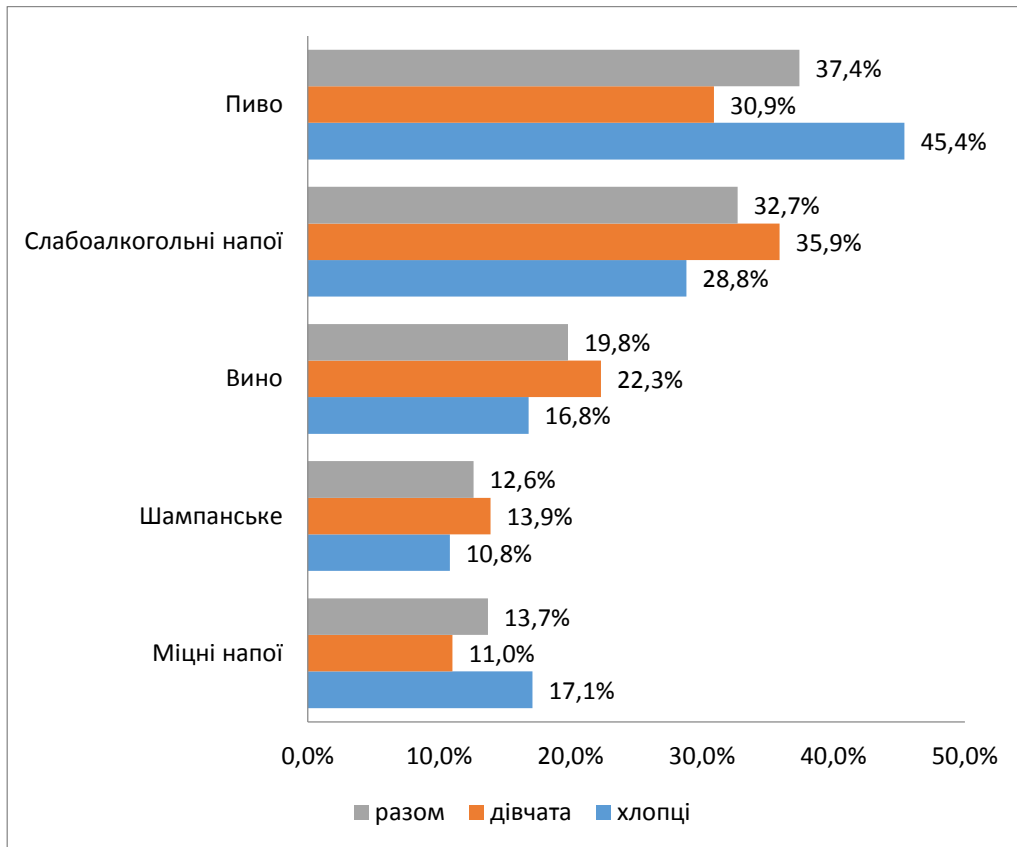

Рис. 2.3. Частота вживання будь-яких алкогольних напоїв за останні 12 місяців серед студентської молоді 17-19 років за статтю, %

Найбільш поширеними алкогольними напоями, які вживала опитувана молодь за останні 30 днів, для хлопців є пиво (57,3%), а для дівчат – коктейлі чи слабоалкогольні напої промислового виробництва (48,7%). Вино за останній місяць вживали майже 40%, шампанське та міцні алкогольні напої - більше ніж п'ята частина опитуваних (21,8% та 22,4% відповідно).

Найбільш розповсюдженим алкогольним напоєм, який вживала опитувана молодь у розважальних закладах чи на відпочинку, є пиво - його вживали 45,4% хлопців та 30,9% дівчат. На другому місці за популярністю йдуть слабоалкогольні напої промислового виробництва - їх вживали 28,8% хлопців та 35,9% дівчат. Отже у хлопців найбільш популярний напій - це пиво, а у дівчат - слабоалкогольні напої. Вино за останній місяць у місцях проведення вільного часу та розважання вживала п'ята частина студентської молоді (19,8%), шампанське - кожний восьмий (12,6%). Міцні алкогольні напої вживали 13,7% опитаних (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Питома вага опитуваних/студентів, які вживали окремі алкогольні напої протягом останніх 30 днів, за статтю, %

Більшість респондентів зазначили, що вживали алкогольні напої останній раз 1-7 днів тому (42,5%). Причому серед дівчат таких виявилось більше, ніж серед хлопців (43,1% та 41,8% відповідно). Друга за кількістю група студентської молоді - ті, які вживали алкоголь останній раз 1 місяць - 1 рік тому. Таких виявилось 16,4%. Знову ж серед дівчат їх виявилось більше, ніж серед хлопців (16,5% та 16,2% відповідно). 11,2% опитуваних/студентів повідомили, що останній раз вживали алкоголь 15-30 днів тому (10,2% - серед хлопців та 12,1% - серед дівчат).

Найчастіше під час останньої випивки алкоголь вживався на вулиці (в парку, на пляжі або в іншій відкритій місцевості). Про це повідомили 27,5% респондентів. У себе або у когось удома – наступні, найбільш поширені місця вживання алкоголю (20,7% та 18% відповідно) (рис. 2.5).

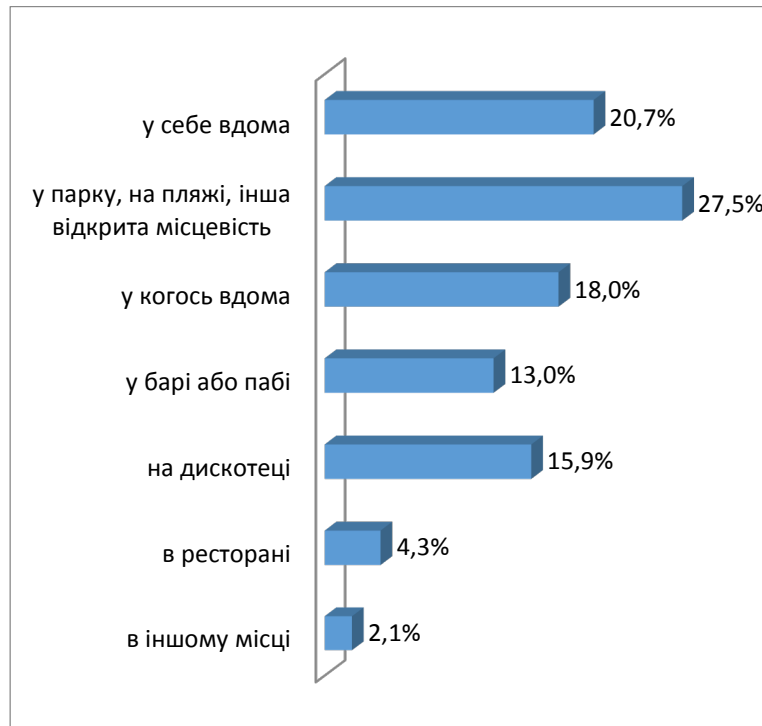

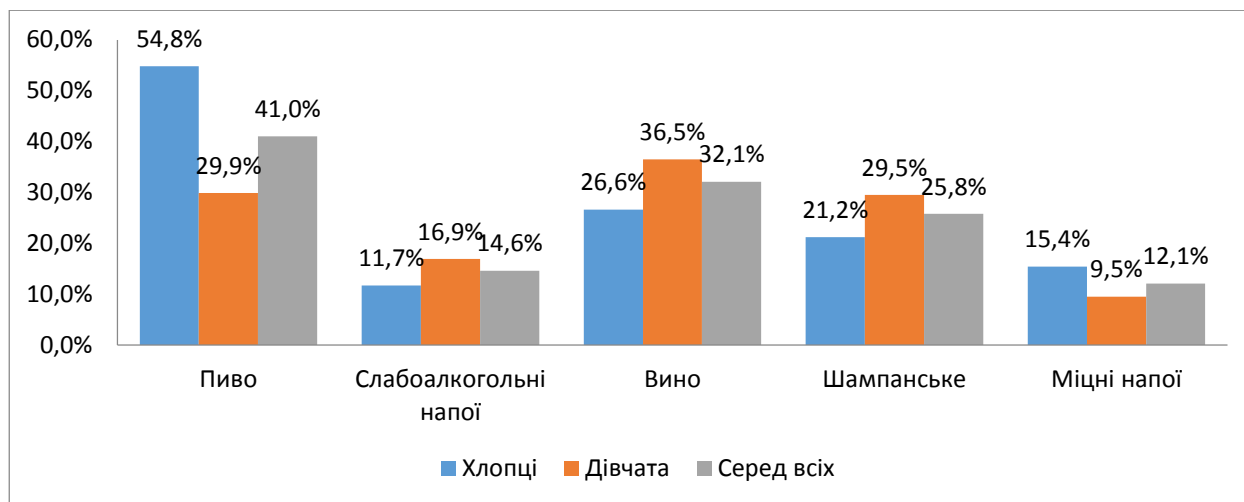
Рис. 2.5. Місця вживання алкогольних напоїв

Дівчата здебільшого вживали алкогольні напої у себе вдома чи у когось удома (24% та 19,5% відповідно), або ж на дискотеці (17,2%), а хлопці - на вулиці або в іншій відкритій місцевості (30,3%).

Відвідування пабів, кафе, клубів, не є розповсюдженим видом дозвілля для опитуваних. Так, про вживання пива 1-2 рази в таких закладах повідомили 23,1% респондентів. Для 14,3% опитуваних це траплялось 3 рази або більше. Причому хлопці вживали алкогольні напої в пабах або барах частіше, ніж дівчата (25,4% хлопців проти 21,3% дівчат - 1-2 рази). Більш суттєва різниця простежується при вживанні 3 або більше разів пива в рекреаційних закладах. Так, 20,1% хлопців зазначили, що вживали пиво в рекреаційних закладах 3 та більше разів проти 9,6% дівчат.

Якщо розглядати алкогольні напої, які вживали студенти під час останньої випивки, то найбільше опитуваних повідомили про вживання пива - 41% та слабоалкогольних напоїв - 32,1%. Більше чверті респондентів (25,8%) повідомили

про вживання вина. Міцні алкогольні напої вживали 12,1%. Причому дівчата більше відзначали вживання шампанського, слабоалкогольних напоїв та вина, ніж хлопці. Серед хлопців більше, ніж серед дівчат, тих хто вживає пиво та міцні алкогольні напої (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Питома вага студентської молоді, яка вживала різні види алкогольних напоїв під час останньої випивки, за статтю, %

Чверть респондентів вказала більше одного виду алкогольних напоїв під час останнього вживання. Серед хлопців така практика є більш поширеною, ніж серед дівчат (табл. 2.3).

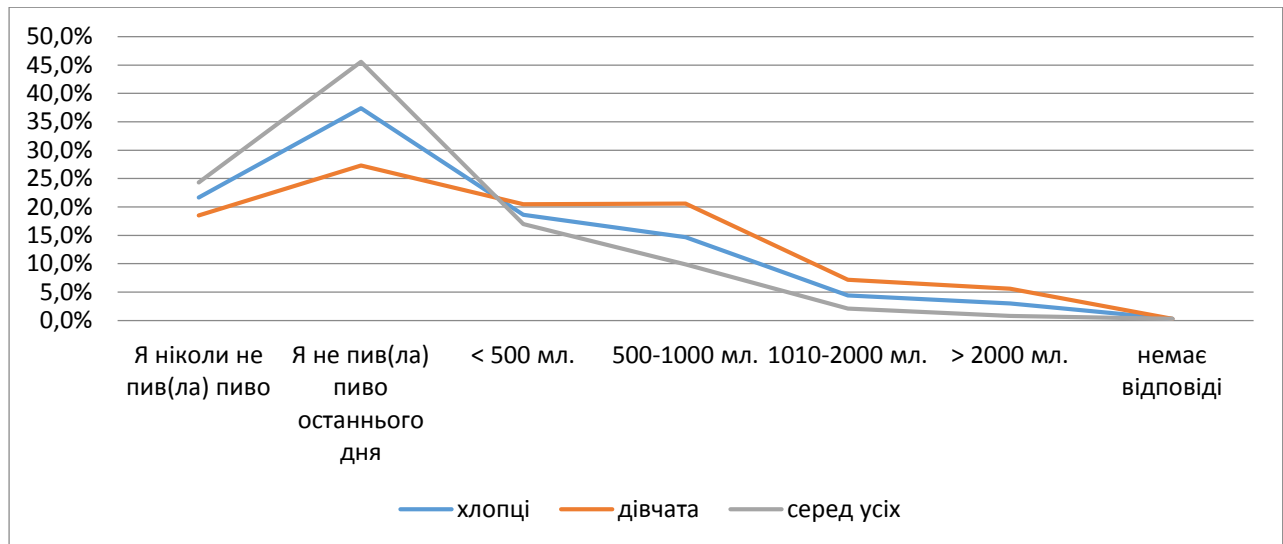
Таблиця 2.3.

Кількість видів алкогольних напоїв, випитих під останнього дня вживання, за статтю (серед всіх опитаних), %

	Разом	Хлопці	Дівчата
1 напій	61,7	57,2	65,2
2 напої	19,2	20,2	18,4
3 напої	5,9	7,3	4,9
4 напої	1,5	1,8	1,2
Середня кількість алкогольних напоїв	1,42	1,49	1,36

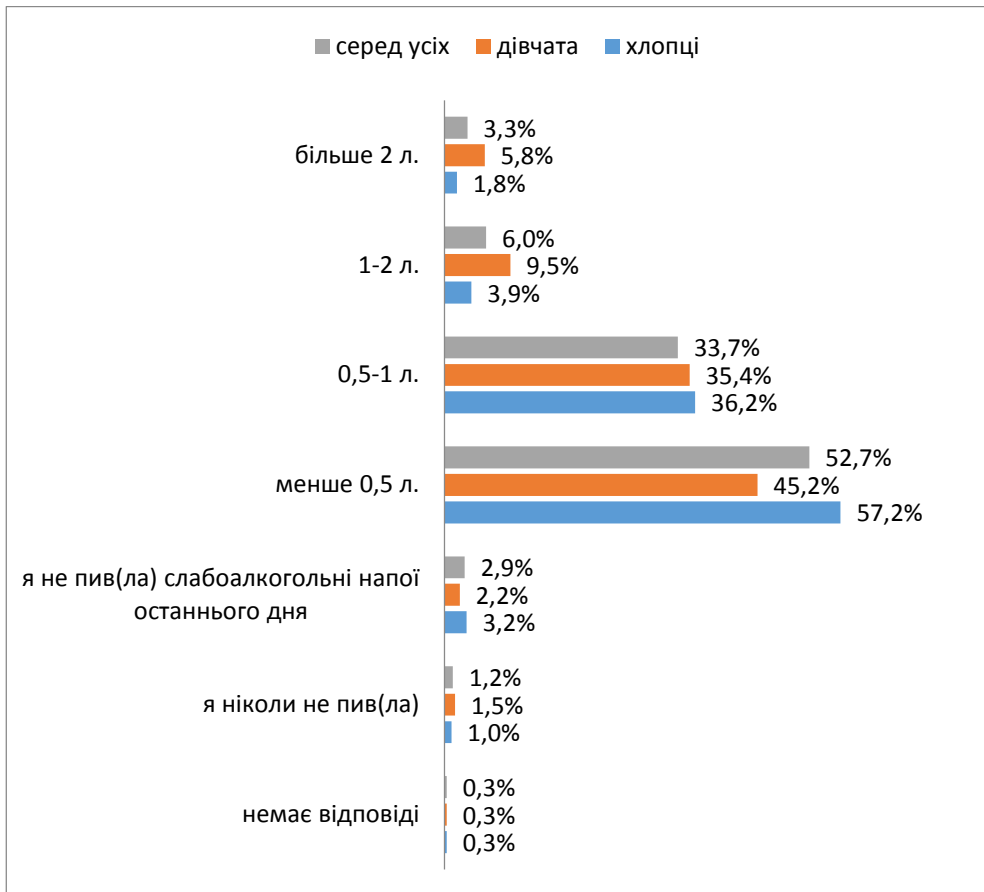
Більшість респондентів зазначили, що випили менше 1 пляшки пива під час останнього вживання. Про це вказали 43,7% респондентів, причому серед дівчат таких виявилось значно більше, ніж серед хлопців (54,4% проти 36,4% відповідно).

Від 0,5 л до 1 л випивали пива під час останнього вживання 35,4% опитуваних, однак частка серед хлопців більша, ніж серед дівчат (37,3% і 32,8% відповідно). Більше 1 л (до 2 л) випивали 10,5% респондентів, причому про це повідомили майже удвічі більша частка серед хлопців, ніж серед дівчат (12,8% проти 6,9%). Більше 2 л випивали під час останньої випивки 7,1% респондентів (10,1% хлопців та 2,7% дівчат).

Рис. 2.7. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Якщо ти пив(ла) пиво того останнього дня, коли вживав(ла) будь-який алкоголь, то скільки ти випив(ла) (крім безалкогольного)?» за статтю, %

Для порівняння: найбільш поширеною дозою слабоалкогольних напоїв є до півлітра - 52,7%, дівчата споживають дещо більше, ніж хлопці (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Якщо ти пив(ла) слабоалкогольні напої того останнього дня, коли вживав(ла) будь-який алкоголь, то скільки ти випив(ла)?» за статтю, %

Середній об'єм пива в останній день вживання алкоголю майже 700 грам (майже 800 грам серед хлопців та дещо більше 0,5 л серед дівчат). Середній об'єм слабоалкогольних напоїв, вжитих під час останньої випивки, також перевищує 0,5 л серед всіх (серед хлопців - 660 грам, серед дівчат - 500 грам). Кількість вжитого вина або шампанського приблизно 200 грамів, а об'єм випитих міцних напоїв – приблизно 140 грамів. Серед хлопців об'єм вжитих напоїв є більшим, ніж серед дівчат по всіх видах алкоголю. (табл. 2.4).

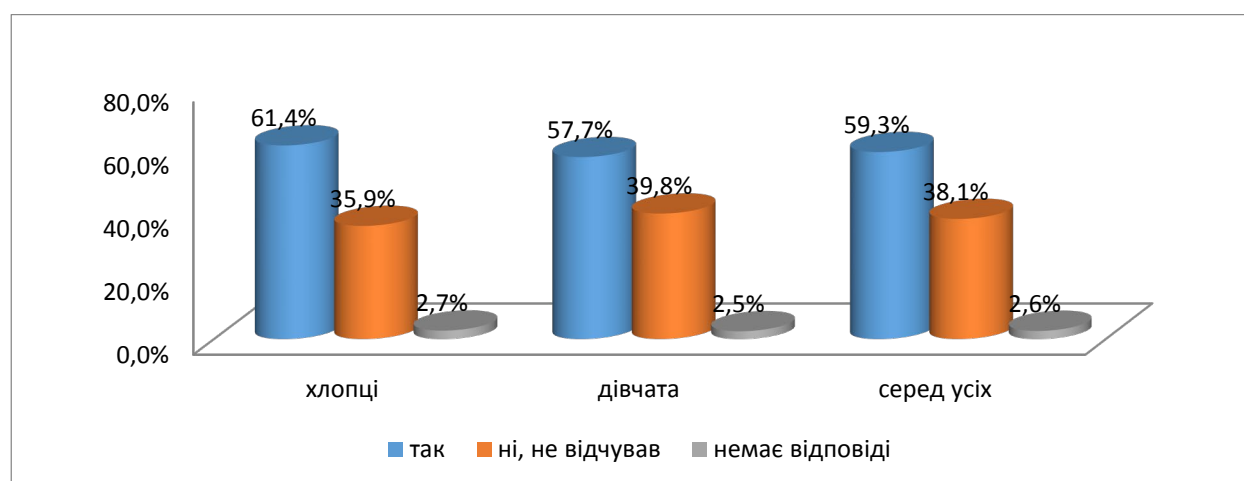
Таблиця 2.4.

Середній об'єм випитого в останній день вживання за видами алкогольних напоїв, л

	Пиво	Слабоалкогольні напої	Вино	Шампанське	Міцні напої
Хлопці	0,7933	0,6656	0,2506	0,2049	0,1535
Дівчата	0,5586	0,5049	0,1915	0,1661	0,1140
Серед всіх	0,6984	0,5646	0,2132	0,1800	0,1365

Розрахунки вмісту чистого алкоголю у різних видах напоїв дозволяє розрахувати кількість 100% алкоголю, який було вжито останнім часом. Середня кількість становить 44 грами, серед хлопців - 55 грамів, серед дівчат - 35 грамів.

Відповідаючи на запитання «Чи перебували ви в стані сп'яніння?» 59,3% респондента вказали, що перебували кілька разів в стані сп'яніння впродовж життя. Причому це відбувалося 1-2 рази з найбільшою частиною студентської молоді (29,4%). 3-5 разів сп'яніння відчували 13,2% протягом життя. Дівчата частіше зазначали відчуття стану сп'яніння, ніж хлопці. Так, 1-2 рази стан сп'яніння протягом життя зазначили 27,5% хлопців та 31% дівчат, а 3-5 разів - 12,8% хлопців та 13,6% дівчат (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Розподіл відповідей респондентів щодо відчуття стану сп'яніння протягом життя за статтю, %

За отриманими в результаті дослідження даними виявилось, що перша проба будь-яких алкогольних напоїв відбувається у віці 13-14 років або раніше.

47,8% опитуваних/студентів у віці 14 років або раніше перший раз в житті вживали пиво (54,5% хлопців та 42,4% дівчат); 51,5% опитуваних/студентів перший раз вживали шампанське (хлопців - 53,7%, дівчат - 49,7%), 41,7% - слабоалкогольні напої (хлопців - 44,4% та дівчат - 39,5%), 14% - міцні алкогольні напої (хлопців - 18% і дівчат - 10,8%). Кожна дванадцята дитина (8,5%) у віці 16 років або раніше вже відчувала стан «напитися» (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

Питома вага першої спроби різних алкогольних напоїв та досвіду «напитися» у ранньому віці: у 14 років або раніше та до досягнення 16 років, %

	Пиво	Слабоалкогольні напої	Вино	Шампанське	Міцні напої	Напивалися
14 років або раніше						
Всі	47,8	41,7	38,5	51,5	14,0	8,5
Хлопці	54,5	44,4	42,5	53,7	18,0	11,4
Дівчата	42,4	39,5	35,3	49,7	10,8	6,2
До 16 років						
Всі	63,1	58,7	53,8	65,6	24,7	18,2
Хлопці	69,4	58,8	55,8	65,7	29,6	22,7
Дівчата	57,9	58,6	52,2	65,5	20,8	14,6

До досягнення 16 років 65,6% мають досвід вживання шампанського, 63,1% мають досвід вживання пива, 58,7% знайомі з слабоалкогольними напоями, 53,8% вживали вино, 24,7% - міцні напої, 18,2% відповіли, що напивалися.

Слабоалкогольні напої велика частина студентської молоді також спробувала у віці до 16 років.

Дослідження дає можливість оцінити уявлення підлітків щодо наслідків вживання алкоголю на суспільному та індивідуальному рівнях. За відповідями опитуваних усвідомлення шкоди від зловживання алкоголем у різних сферах суспільного та особистого життя є досить високим. Так, 84,2% опитуваних

вважають, що зловживання алкоголем дуже сильно впливає на загрозу автокатастрофи. Причому серед дівчат відповіли ствердно на це запитання більше, ніж серед хлопців (88% проти 79,4% відповідно).

Зловживання алкоголем дуже сильно впливає на стан злочинності. Так вважають 76,7% респондентів. Знову ж таки серед дівчат більша частка підтвердила це, ніж серед хлопців (80,2% проти 72,4% відповідно). Негативний вплив на сімейні проблеми та проблеми в стосунках відзначили 80,6% та 76,9% опитуваних відповідно. Більша кількість дівчат, ніж хлопців, обрали ствердні відповіді на ці запитання.

Переважна більшість студентської молоді вважає, що зловживання алкоголем впливає на появу проблем зі здоров'ям, - 81,2%. Великої різниці у відповідях між учнями різних класів та курсів стосовно цього питання немає.

Більшість опитуваних також вважають, що зловживання алкоголем впливає і на інші нещасні випадки, які трапляються в житті. Про це повідомили 80,4% респондентів.

Фінансові проблеми через зловживання алкоголем вважають менш реальною проблемою, ніж появу інших соціальних та особистісних проблем, 75,5% респондентів. Знову ж таких, які відповіли ствердно на запропоноване питання, більше серед дівчат, ніж серед хлопців (78,8% та 71,4% відповідно).

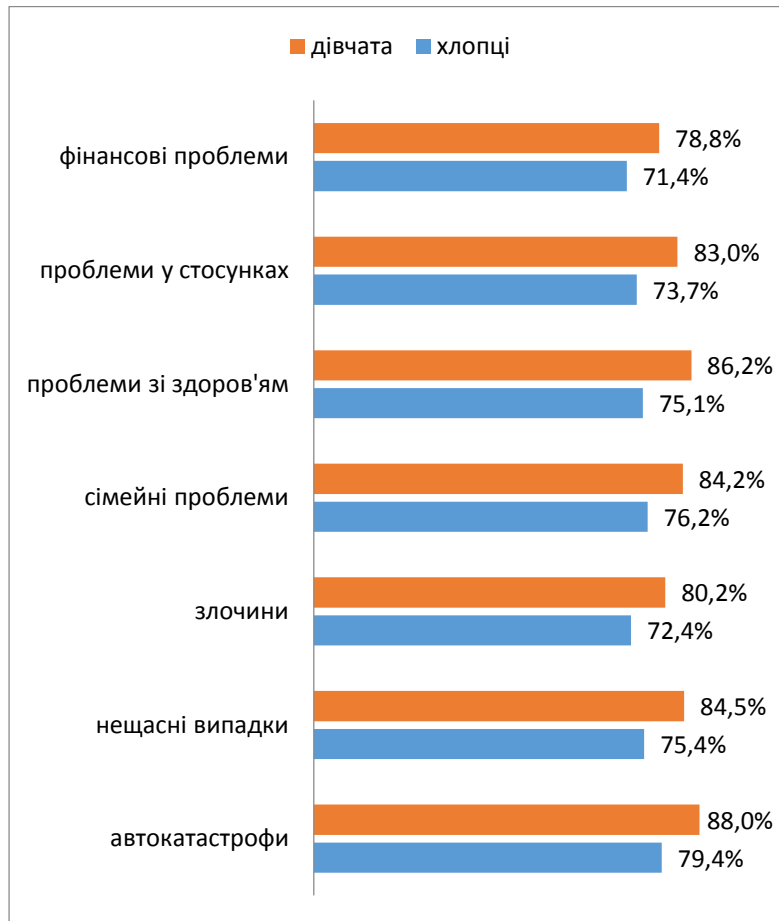
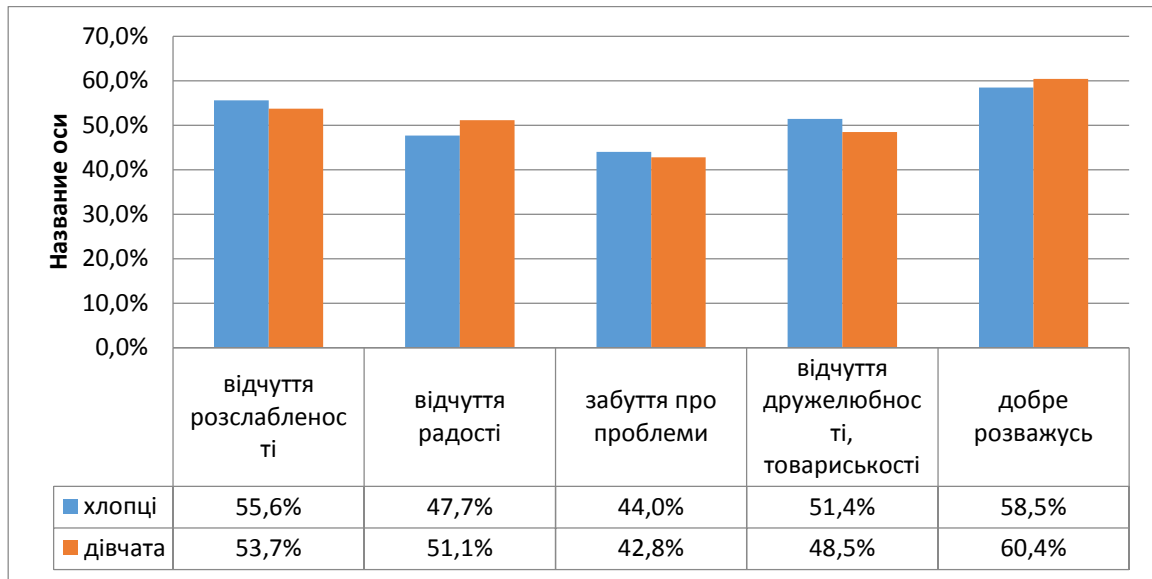

Рис. 2.10. Оцінка респондентами ризиків через вживання алкоголю, %

На запитання щодо ризику, на який наражаються люди, які випивають майже щодня 4-5 порцій алкоголю, відповіді розподілились так: як великий ризик оцінюють 73,1% респондентів. Причому частка тих, хто так оцінює ризик, серед дівчат більша, ніж серед хлопців (79% проти 65,9% відповідно).

Оцінюють як великий ризик, якщо випивати 5 та більше порцій алкоголю кожні вихідні, 62%. Серед дівчат більше тих, хто вважає це ризиком, ніж серед хлопців (67% та 55,7% відповідно) (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Можливі «позитивні» наслідки вживання алкоголю за оцінками опитуваних/студентів (сума відповідей «цілком можливо» та «скоріше можливо»), %

У опитуванні ставилися запитання стосовно того, наскільки респонденти розуміють наслідки вживання алкоголю, які, можуть з ними статися. Наслідки поділені умовно на «позитивні» та «негативні». До позитивних наслідків віднесли відчуття розслабленості, відчуття радості, забуття своїх проблем, можливість відчувати себе більш товаришеским, добре розважитись. До негативних – проблеми з міліцією, шкода здоров'ю, неможливість припинити пити, відчуття «похмілля», здійснення вчинків, про які потім доводиться шкодувати, відчуття нудоти.

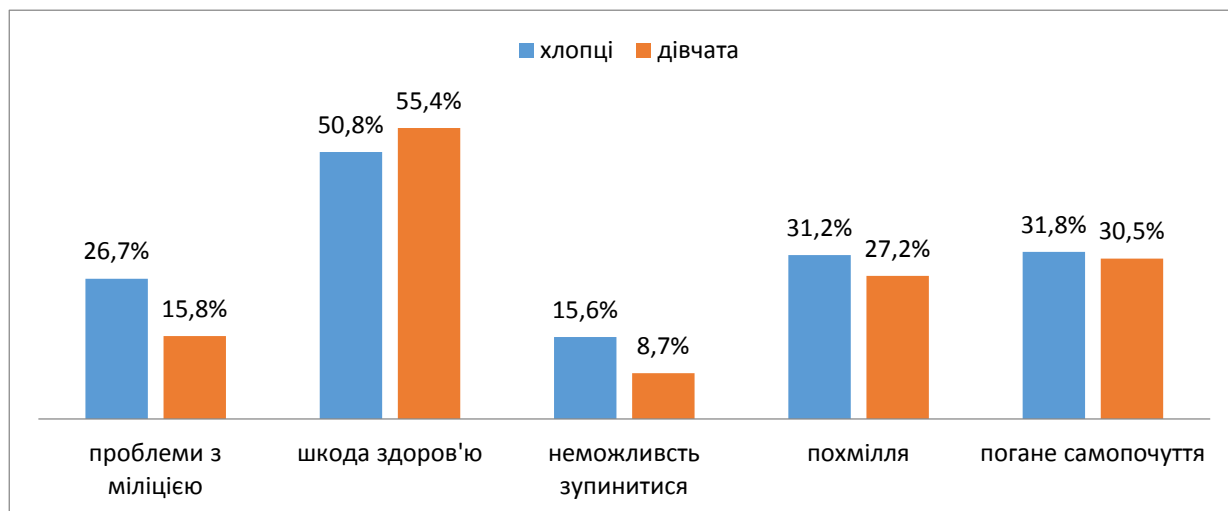
Результати дослідження показують, що більше половини студентської молоді (54%) відзначили, що відчувають розслабленість, 49,6% - радість та 49,8% - відчуватимуть себе більш товаришескими та дружельними. Вживання алкоголю пов'язують з хорошим проведенням часу, тобто розвагами, 59,5% респондентів. Більше 40 відсотків (43,3%) вважають, що забудуть про свої проблеми.

Ймовірність настання негативних наслідків після вживання алкоголю вважають можливим набагато менше опитуваних студентів, ніж настання позитивних. Так, ймовірність проблем з міліцією через вживання алкоголю

зазначають 20,9% всіх респондентів, які вживають алкоголь. Можливий стан похмілля як наслідок вживання алкоголю зазначають 29% та можливість відчувати нудоту - 28% респондентів. Однак, загалом 53,3% респондентів вважають, що можливим наслідком вживання алкоголю є заподіяння шкоди своєму здоров'ю.

Здійснення вчинків, про які потім пошкодують, вважає ймовірними 31% студентської молоді 17-19 років. Неможливість зупинитися пити зазначають 11,8% опитуваних.

Виникнення неприємностей зазначає більша частка серед хлопців, ніж серед дівчат (26,7% проти 15,8% відповідно). Ризик зашкодити своєму здоров'ю зазначає більша частка серед дівчат, ніж серед хлопців: 50,8% хлопців та 55,4% дівчат (рис. 2.12).

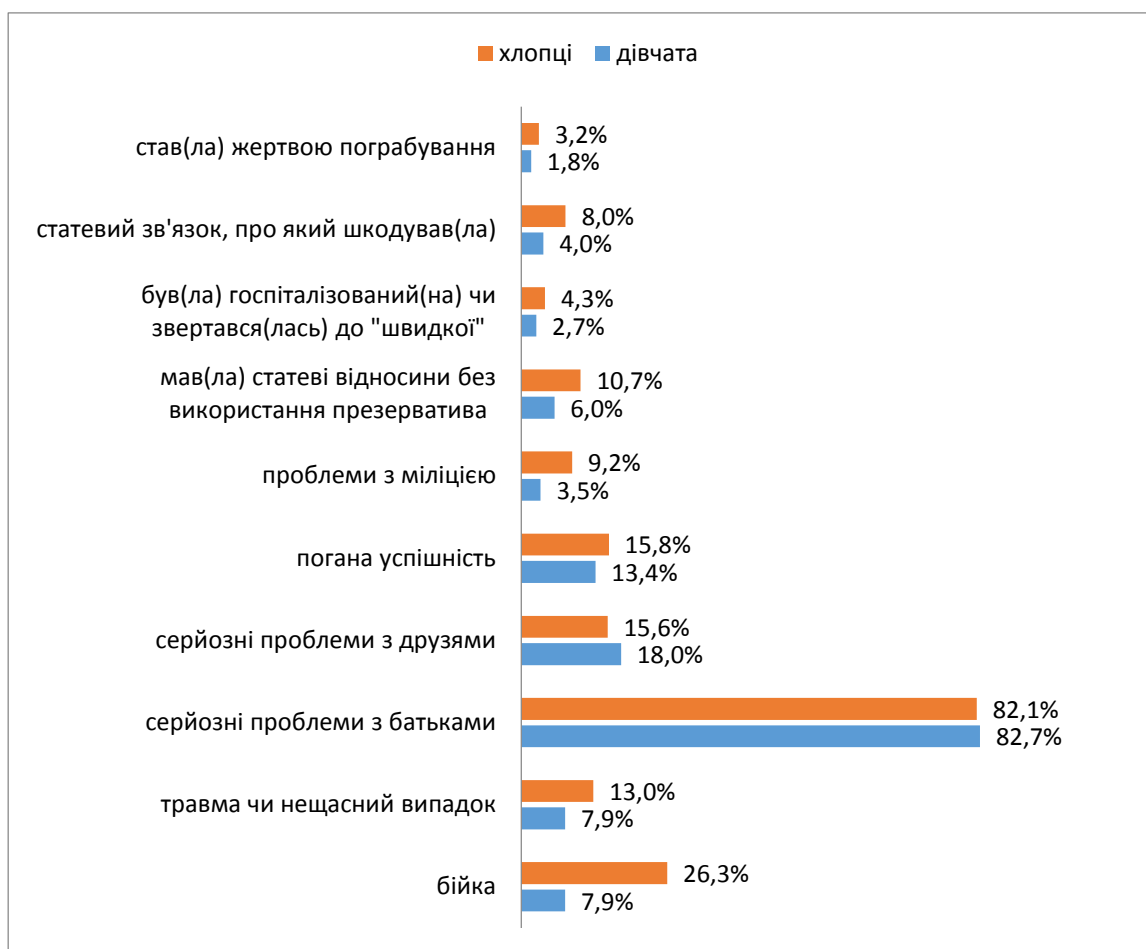
Рис. 2.12. Ймовірні «негативні» наслідки через вживання алкоголю, за оцінкою опитуваних/студентів (сума відповідей «цілком можливо» та «скоріше можливо»), %

Серед хлопців майже вдвічі більша кількість тих, хто вважає реальною неможливість зупинитися пити як наслідок вживання алкоголю, ніж серед дівчат - 15,6% проти 8,7% відповідно.

У дослідженні респондентам ставились запитання стосовно безпосередніх наслідків вживання алкоголю, які вони відчували за останні 12 місяців. Так, з 10,2%

респондентів трапився нещасний випадок або травма через вживання алкоголю. Потрапили до лікарні (швидкої допомоги) через вживання алкоголю 3,4% опитуваних.

Незахищені статеві відносини сталися через вживання алкоголю з 8,1% опитаних. 5,8% - наступного дня шкодували про статевий зв'язок через вживання алкоголю. 16,1% - потрапляли у бійку через вживання алкоголю, а 2,4% - стали жертвами пограбування або крадіжки. Проблеми з міліцією мали 6% респондентів за останні 12 місяців через вживання алкоголю. Проблеми з батьками та проблеми з друзями - найбільш поширені наслідки вживання алкоголю. Про це зазначили відповідно 15% та 16,9% студентської молоді. Погана успішність у навчанні - ще один з відчутних наслідків вживання алкоголю для опитуваних. Про це повідомили 14,5% опитаних. Про проблеми в навчанні через вживання алкоголю повідомили майже однакова кількість серед хлопців та дівчат (15,8% та 15,4% відповідно).

Рис. 2.13. Питома вага студентської молоді, з якими траплялися певні події внаслідок вживання алкоголю впродовж останніх 12 місяців, %

Молоді люди, потрапляючи в складні ситуації, часто не знають, що їм робити, не знаходячи при цьому підтримки у власних батьків. Позитивно відповіли на запитання: «Чи траплялося з тобою таке, що ти втікав(ла) з дому більш ніж на один день?» - 2,1%.

Як підраховано фахівцями ВООЗ, у світовому масштабі щорічно 20% молоді від 14 років мають проблеми у сфері психічного здоров'я, найчастіше - депресію чи тривогу. Такий ризик зростає внаслідок пережитого насилля, приниження, девальвації особистості, злиденного існування¹⁵. Однією з основних причин смерті серед молодих людей є самогубство. За даними офіційної статистики у 2019 році в Україні у віковій групі 14-19 років добровільно пішли з життя 16,5% померлих, причому юнаків було у 2,6 разів більше, ніж дівчат. Однак статистика «невдалих» суїцидальних спроб недостовірна. Думки про те, щоб заподіяти собі шкоду, частіше виникали в дівчат (про це сказали 36,1% респонденток проти 17,5% серед хлопців, однак досить рідко таке траплялося більше ніж 1-2 рази (9,9% та 4,7% відповідно), причому і про спроби реалізувати ці наміри повідомило вдвічі більше дівчат, ніж хлопців (11,7% проти 5,7%).

За результатами опитування у середовищі українських підлітків спостерігалися прояви агресивності та протиправних дій (причому неодноразово), в яких молоді люди виступали і як винуватці, і як потерпілі. Агресивні дії відносно когось здійснювались і юнаками, і дівчатами. Якщо гендерні відмінності в груповому ображанні були мало вираженими, то про ініціацію бійок (як індивідуальної, так і в складі груп) частіше свідчили хлопці (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Оцінка респондентами частоти агресивних дій (бійок та образ) впродовж останніх 12 місяців, %

	Жодного разу		1-2 рази		3-9 разів		10 разів або більше	
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата
Участь у груповому ображанні кого-небудь	65,1	71,2	20,7	20,6	6,6	5,2	4,1	1,6
Участь у груповому побитті кого-небудь	84,3	94,1	8,0	3,3	2,4	0,6	8,0	3,3
Перебування в групі, що почала бійку з іншою групою	78,0	92,5	12,2	4,5	4	0,9	1,7	0,2
Ініціація бійки з іншою людиною	65,4	87,3	22,4	9,0	5,8	1,7	2,1	0,3

З оцінки ситуації, коли респонденти самі були потерпілою стороною/жертвою, виявилось, що 5,9% опитаних ставали жертвами групового побиття, а 9,6% перебували в групі, що наражалася на груповий напад. Юнаки більш ніж удвічі частіше за дівчат особисто наражалися на групове побиття або були у групі, що зазнавала нападу з боку іншої групи. Кожен десятий (10,2%) повідомив про випадки навмисного заподіяння ким-небудь шкоди його власності.

У стані алкогольного сп'яніння підлітками іноді здійснюються і крадіжки. Лише 2,3% опитаних зізналися, що здійснювали (раз чи більше) крадіжки. Більше 90% опитаних (92,1% хлопців та 97,1% дівчат) повідомили, що не крали чого-небудь коштовного (на суму, еквівалентну вартості 2-3 квитків у кіно) впродовж останніх 12 місяців і не проникали куди-небудь з метою крадіжки (92,1% хлопців

та 97,5% дівчат). Однак кожен сотий з опитаних здійснював крадіжки більше 3 разів на рік, ще 1,4% зізналися, що таке траплялось 1-2 рази. 8,1% респондентів самі ставали жертвами крадіїв.

Отже, матеріали дослідження засвідчили що, 61 % опитуваних вказують, що їм «легко» або «дуже легко» придбати алкогольні напої. Більше 90% молоді має досвід вживання алкоголю протягом життя, майже 80% вживали алкогольні напої протягом останніх 12 місяців, більше половини (56%) - протягом останніх 30 днів. Рівень поширеності вживання алкогольних напоїв серед хлопів та дівчат знаходиться практично на одному рівні. Найбільш поширеними алкогольними напоями, які вживає молодь для хлопців є пиво (57,3%), а для дівчат - слабоалкогольні напої промислового виробництва (48,7%). Майже кожний другий (42,5%) вживав алкоголь протягом тижня, який передував опитуванню. Більше 40% молоді повідомили, що перша спроба будь-яких алкогольних напоїв відбувається у віці 15-16 років або раніше. До досягнення 15 років більше 65% підлітків вже знайомі з алкоголем. Усвідомлення шкідливого впливу зловживання алкоголем на різні сфери суспільного життя є досить високим (75-85%). Але більше половини підлітків очікують позитивних наслідків для себе після вживання алкогольних напоїв: 54% відзначили, що відчують розслабленість, 49,6% - радість та 49,8% - відчуватимуть себе більш товариськими та дружелюбними. Вживання алкоголю пов'язують з хорошим проведенням часу, тобто розвагами, 59,5% респондентів. Більше 40 відсотків (43,3%) вважають, що забудуть про свої проблеми. Ймовірність настання негативних наслідків після вживання алкоголю вважають можливим набагато менше студентів: ймовірність проблем з міліцією через вживання алкоголю зазначають 20,9%, можливий стан похмілля зазначають 29% та можливість відчувати нудоту - 28% респондентів. Однак, загалом 53,3% респондентів вважають, що можливим наслідком вживання алкоголю є заподіяння шкоди своєму здоров'ю.

Тютюнокуріння та вживання алкоголю стали звичними в середовищі української молоді. Тобто тією чи іншою мірою ці шкідливі звички характерні для абсолютної більшості (майже 90%) найближчих друзів опитаних. 47,7% респондентів повідомили, що в їхніх компаніях вживають алкоголь усі, аналогічну оцінку рівня поширення тютюнокуріння дали 37,4% підлітків. Також необхідно зазначити, що рівень споживання алкоголю серед українських підлітків дещо вище, ніж в інших країнах - 83,4% проти середнього показника в Європі на рівні 80%.

2.3. Профілактика, як технологія соціальної роботи з молоддю, що зловживає алкоголем

За результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування молоді щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» 85,7% усіх опитаних підлітків упродовж свого життя вживали алкогольні напої принаймні один раз. Вживали алкоголь один-два рази – 13,6% респондентів. Сумарно кількість тих, хто вживав алкоголь у своєму житті, десять разів і більше становить 46,3%, тобто майже половина опитаних [21]. З віком зростає питома вага підлітків, які вживали алкогольні напої. Серед респондентів 2004 року народження жодного разу не вживали алкоголь 17,0%, а серед опитаних 2001/2000 р.н. цей показник становить 11,4%. Одночасно зростає кількість тих, хто має досвід споживання алкоголю, в тому числі частка тих, хто має «великий» та «дуже великий» досвід. Якщо серед респондентів 2004 р.н. вживали алкоголь 20 разів і більше 19,3%, то серед респондентів 2001/2000 р.н. – 39,9%. Як бачимо, питома вага тих, хто жодного разу не вживав алкоголь, скоротилася несуттєво, тоді як кількість тих, хто має «великий» і «дуже великий» досвід споживання алкогольних напоїв, практично подвоїлася.

Вживання алкоголю молоддю зумовлене такими чинниками:

- «щоби підбадьоритись, коли ти перебуваєш у поганому настрої» – 17,1% опитаних,

- «щоби забути про свої проблеми» – 16,8%;
- «це допомагає тобі, коли ти почуваєшся депресивно або нервуєш» – 16,7%;
- «тому що подобається відчуття» – 13,6%;
- «щоб отримати кайф» – 12,0%;
- «щоб не відчувати себе осторонь» – 8,0%;
- «щоби «вписатися» до групи, яка тобі подобається» – 7,9%;
- «щоб подобатися іншим» (4,2%).

Психоемоційний стан і переживання особливо важливі для дівчат. Порівнюючи з хлопцями, дівчата частіше вказують у якості причин вживання алкоголю прагнення «поліпшити» вечірку чи святковий захід, зробити їх більш емоційними, веселішими. Також дівчата помітно частіше вживають алкоголь для того, щоби подолати внутрішній психологічний дискомфорт, позбутися поганого настрою, якось підбадьорити себе.

В Україні спостерігається високий рівень вживання алкоголю підлітками та студентською молоддю, що безпосередньо є соціально- демографічною проблемою, яка стосується всього населення [21].

Алкоголізм у молодому віці спостерігають набагато частіше, ніж у зрілому віці. Причина в тому, що, наприклад, підлітки є соціально незрілими, більш схильні до впливу алкоголю. їх організм чутливіший і тому ризик стати алкоголіком дуже високий.

У переліку функціональних технологій соціальної роботи по роботі з молоддю яка зловживає алкоголем, профілактика займає особливе місце. Саме з допомогою профілактичних заходів можна усувати соціальні проблеми особистості або групи осіб у період зародження проблематики, тим самим створюючи основу для зниження темпів приросту проблемного поля соціуму.

У загальному вигляді профілактику можна представити як сукупність державних, суспільних, соціально-медичних і організаційно-виховних заходів,

спрямованих на попередження, усунення чи нейтралізацію основних причин і умов, що викликають різного роду соціальні відхилення негативного характеру та інші, соціально несприятливі відхилення у поведінці чи соціальний статус індивіда. Її метою є створення передумов для формування соціально-прийнятної поведінки індивідів, стабільного взаємодії індивіда і соціуму.

Під профілактикою також можна розуміти науково обґрунтовані і своєчасно вжиті дії, спрямовані на запобігання можливих фізичних, психологічних або соціокультурних колізій у окремих індивідів і груп ризику; збереження, підтримку і захист нормального рівня життя і здоров'я людей; сприяння індивідів в досягненні поставлених цілей і розкриття їхніх внутрішніх потенціалів.

Відповідно до класифікації ВООЗ у визначенні видів профілактики та особливостей об'єкта впливу, профілактику адиктивної поведінки у зв'язку із вживанням алкоголю поділяють на первинну, вторинну та третинну.

Первинна профілактика (освітній етап) передбачає виховання антиалкогольної спрямованості особистості, його морально-психологічної стійкості як основного характерологічного утворення, що відіграє вирішальну роль у критичних ситуаціях, ситуаціях вибору, пропозиції алкогольних речовин. Ці завдання досягаються, переважним чином, за рахунок профілактичної освіти, мета якої полягає у тому, щоб кожна людина ще до першої спроби якоїсь психотропної речовини мала об'єктивні відомості про те, що це таке, які причини і наслідки вживання цих речовин. Сутність профілактичної освіти у перетворенні отриманих знань на реально діючі мотиви поведінки. Складність цієї основної задачі першого напрямку зумовила створення спеціальних методик та програм, застосування яких забезпечує формування у людини готовності зробити правильний вибір.

Вторинна профілактика (діагностичний етап) передбачає в основному діагностування та виявлення залежності молоді від алкогольних речовин, в т.ч. пива. На цьому етапі можна виділити такий перелік заходів [42, с. 16]:

- вивчення особистості, включаючи довідку про стан здоров'я;

- знайомство з сім'єю, вивчення її соціально-психологічного клімату;
- бесіди з друзями, знайомими, вчителями;
- спостереження за поведінкою особи під час навчання та у позанавчальній діяльності за такими параметрами: успішність, відношення до навчання, до праці, до товаришів, до себе, до близьких, батьків, участь у суспільному житті групи, факультету, навички культури поведінки;
  - організація безпосереднього спілкування з такою «групою ризику»;
  - спостереження за індивідом «групи ризику» у педагогічно-значущих ситуаціях тощо.

Третинна профілактика адиктивної поведінки молоді являє собою систему заходів, спрямованих на корекцію поведінки підлітків та молоді, їх перевиховання, переорієнтацію та реабілітацію алкогольно-залежних. Здійснюється на основі результатів організаційно-аналітичних заходів вторинної профілактики. Завданнями третинної профілактики є:

1. на основі встановлених «груп ризику» здійснювати індивідуальний виховний профілактичний вплив на особистість шляхом використання доцільного та професійно-виваженого арсеналу відповідних соціально-психологічних, педагогічних засобів;
2. створення сприятливих для корекції адиктивної поведінки молоді умов соціального оточення, психологічного клімату, позитивно психологічного самопочуття тощо [10, с. 26-27].

Слід зазначити, що успішність процесу переходу знань у переконання залежить не тільки від якості виховання. Велике значення має особистість того, кого навчають. Якщо молодій людині вже сформована орієнтація на вживання алкогольних речовин, то переконаність в істинності інформації, яка міститься в курсі профілактичної освіти, навряд чи виникне. Крім того, якщо в силу своїх

особистісних особливостей підліток часто відчуває потребу в зміні свого психічного стану (зняти напруженість, тривогу; покращити настрій; позбутися нудьги тощо), інформація про негативні наслідки вживання алкоголю його навряд чи утримає.

Тому з молоддю «групи ризику» необхідно проводити спеціальну роботу, спрямовану на корекцію їхньої особистості [16, с. 87].

Психологічна допомога дітям, юнакам та молоді із сімей, обтяжених алкогольним узалежненням також повинна розглядатися у зв'язку з питаннями профілактики залежності. Незважаючи на те, що вже давно доведено, що основний контингент майбутніх алкоголіків складають діти з алкогольних сімей, у закладах освіти вкрай рідко використовуються програми роботи з ними. Між тим, вивчення рушійних механізмів патологічного розвитку дитини в сім'ї, обтяженій проблемою алкоголю чи наркотиків, дозволяє вести мову про психологічний вплив такої соціальної ситуації розвитку дитини. З часом, коли дитина виходить за межі сім'ї, психогенні фактори продовжують діяти. Тому навіть у дорослих дітей алкоголіків існують серйозні проблеми.

Психологічна підтримка родини – батьків, дружин, матерів або інших близьких людей, що проживають разом з узалежненою людиною, в Україні здійснюються на основі спеціальних програм щодо соціально-психологічної допомоги співзалежним членам родини. Наукові дослідження та життєві спостереження доводять серйозну значущість того впливу, який справляють члени сім'ї один на одного. Відомо, що ставлення дружини, її реакція на зловживання чоловіком спиртними напоями, що розпочалося, іноді відіграє вирішальну роль у тому, що він припиняє пиячити. Іноколи буває й навпаки.

Другий аспект цієї проблеми – стосунки того з батьків, хто не п'є і не вживає алкоголь з дітьми. Тут теж необхідна психологічна допомога.

Зокрема у закладах освіти соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки підлітків та молоді може здійснюватися за умови міцної взаємодії між

кураторами, класними керівниками, соціальними педагогами, психологами, медичними працівниками, лікарем наркологом та представниками правоохоронних органів [23, с. 157].

При плануванні роботи з молоддю щодо профілактики вживання наркогенних речовин необхідно враховувати:

- в які виховні заходи доцільно включити елементи діагностико-профілактичного характеру (у даному випадку загально-виховними вважаються такі заходи, під час проведення яких вирішуються завдання гармонійного розвитку особистості);
- яке місце відводиться спеціальним заходам (до спеціальних відносяться такі форми роботи, які передбачають вирішення завдань попередження адиктивної поведінки молоді);
- як співвідносяться між собою загальні та спеціальні форми роботи. Кількість останніх повинна поступово збільшуватись, орієнтовно від 10-15% для школярів, до 60-70% для юнацького віку. Такий розподіл часу на загально-виховні та спеціальні форми не є абсолютним і може змінюватись відповідно до потреб практики [47, с. 185].

Важливо у профілактичній роботі використання ефективних методів, особливо якщо діяльність спрямована на дітей, юнаків та молодь. Такими методами можуть бути визначені: лекції (лекторії), кіно- та відеолекторії, бесіди, ігри, конкурси, вікторини, соціально-психологічні тренінги, підготовка та публікація статей у періодичній пресі, проведення теле- і радіопрограм, соціальна реклама, соціальна реклама у соціальних мережах, популяризація здорового способу життя, масові заходи (концерти, шоу). [64, с. 31].

Підлітки та молодь у процесі роботи усвідомлюють, що вони унікальні, що вони можуть змінити своє життя і життя інших людей. Вони починають цінити себе

як особистість, вчаться ділити свої радощі з іншими, допомагають навколишнім, вчаться брати на себе відповідальність за слова і вчинки.

На сьогодні доведено, що прояв гострих рис характеру в підлітковому віці є результатом неблагополучної ситуації розвитку дитини в системі міжособистісних відносин у сім'ї [1].

Робота соціального працівника чи соціального педагога не може бути високоефективною, якщо він не буде підтримувати тісний контакт із батьками. Цей напрям роботи є складним через дефіцит вільного часу батьків і їх незацікавленість, адже багато хто вважає, що саме їхньої дитини така біда як наркоманія не буде стосуватись.

Робота з батьками передусім починається зі збору відомостей про сім'ю: її склад, де живе дитина, кількість дітей в сім'ї, матеріальні і побутові умови сім'ї, як проходить дозвілля, інтереси в сім'ї, відношення до праці, освіта, особливості стосунків між членами родини.

Така інформація може допомогти при пошуках форм і методів роботи з батьками. Робота з сім'єю складна і багатогранна. Важливою є пропаганда серед батьків необхідності корекції асоціальних виявів у поведінці дитини. Науковцями виділено три види психолого-педагогічної допомоги: лекційно-просвітницьку; консультаційно-рекомендаційну; корекційну діяльність у формі групової або індивідуальної роботи [69].

Лекційно-просвітницька робота здійснюється серед батьків і вчителів. Вона передбачає з'ясування базових фактів поведінки дитини певної вікової категорії, основних вікових психолого-педагогічних ситуацій, труднощів і проблем кожного вікового періоду, а також загальних рекомендацій, що стосуються їх усунення.

Консультаційно-рекомендаційна робота з батьками молоді, схильної до асоціальних проявів у поведінці, застосовується при діагностиці характеру і причин труднощів, які переживає молода людина у зв'язку з дотриманням норм і правил

поведінки, у взаємовідносинах з навколишніми. Зустрічі з батьками дозволяють досягнути таких цілей:

- детально обговорити характер, міру і причини неадекватної поведінки юнака, умовно прогнозувати очікувані результати корекційного впливу;
- спільно розробити систему конкретних заходів що до надання допомоги або реалізації спеціальної програми в умовах школи і сім'ї;
- обговорити сімейні виховні проблеми батьків, їх ставлення до особливостей в поведінці дитини, спланувати при потребі подальші зустрічі з батьками [12, с. 6].

Оскільки повне утримання суспільства від вживання психоактивних речовин не може бути реальним станом, метою соціальної технології профілактики адиктивної поведінки є зниження споживання і зв'язаних з ним проблем. Тут прийнято розрізняти два типи цілей [38, с. 54]:

1. Зменшення пропозиції. Спрямоване на запобігання поширення наркотизації і легкодоступності алкоголю. Зниження пропозиції відбувається, в основному, через зменшення можливості придбати алкоголь потенційним споживачем. В ідеалі ця стратегія прагне до повного виключення алкоголю з незаконного обігу. І, незважаючи на практичну недосяжність цієї мети, зменшення пропозиції відбувається за рахунок збільшення ціни алкоголю на вулиці за допомогою класичних ринкових сил.

2. Зменшення попиту. Спрямовані на зменшення шкоди і несприятливих наслідків уживання алкоголю у суспільстві. Об'єктом тут є як споживачі алкоголю, так і ті, хто ще не почав його споживання.

Профілактика вживання алкоголю підлітками та молоддю має спиратися на дві ключові стратегії: формування та популяризація вільних від алкоголю норм у молодіжному середовищі, а також орієнтація засобами маркетингу на нові види безалкогольних продуктів та форм дозвілля. В сучасних умовах формування культурних норм і уявлень неможливе без таких сучасних інструментів впливу на

масову свідомість як телевізійний серіал та соціальні мережі. Психологія підлітків така, що вони прагнуть бути схожими на своїх кумирів (героїв серіалу, популярних блогерів) і наслідувати їхню поведінку. Наслідування ґрунтується на тому, що підлітки та молодь прагнуть виглядати «сучасними», модними, «відповідати тренду». Маркетинг як алкогольних, так і безалкогольних напоїв може впливати на ставлення підлітків до алкоголю та пов'язану з цим поведінку. Розуміння мотивів і характеру споживання алкоголю серед молоді дозволяє будувати на їх основі відповідні стратегії профілактики. Останнім часом у США була зафіксована нова тенденція: люди приділяють все більше уваги своєму психічному здоров'ю й гарному самопочуттю, і багато американців спеціально прагнуть скоротити споживання алкоголю. Ринок відреагував на цей запит появою «безалкогольних барів». Такий бар – новий вид нічного життя, який зароджується в Нью-Йорку. Ідея полягає в тому, щоби створити місця для людей, які хочуть проводити час у розважальних закладах, але без необхідності вживати алкоголь. Водночас виникла потреба в створенні безалкогольних напоїв нового покоління, які б відповідали запиту тих, хто не вживає алкоголь. Великі алкогольні компанії, такі як Heineken почали інвестувати в безалкогольні напої, популярні споживчі стартапи. Зокрема, компанія Rent The Runway планує створити цілий ринок продуктів, які не міститимуть ні алкоголю, ні цукру.

Загальне збільшення частки дівчат, які мають досвід вживання алкоголю та стану сп'яніння, вимагають впровадження гендерно-чутливих профілактичних програм та інтервенцій

Вивчення стану практичної роботи шкіл з попередження пияцтва та алкоголізму свідчить, що у такій діяльності сьогодні не достатньо використовується фізична культура, туризм, спорт і активне проведення відпочинку, які є дієвими засобами зміцнення фізичного і морального здоров'я, формування імунітету до пияцтва та алкоголізму, виховання гармонійно розвинутої суспільно-активної особистості зі стійкими моральними настановами. У школах

недостатньо впроваджуються основні компоненти здорового способу життя учнів, не завжди раціонально організований оптимальний руховий режим навчального дня, нерегулярно проводяться заняття фізичною культурою та спортом у позаурочний час, що не сприяє активному відпочинку дітей, організації їхнього культурного дозвілля і повноцінної навчальної чи творчої праці. У більшості шкіл не повноцінно і неефективно проводиться роз'яснювальна, пропагандистська та інша профілактично-виховна робота превентивного характеру. Все це свідчить, що в таких закладах освіти не налагоджена система педагогічного впливу на учнів, що відносяться до групи ризику. Необхідний результат може бути досягнутий лише за умови здійснення такого упереджувального впливу у певній системі, де кожний соціально-педагогічний засіб виконує свою особливу соціальну функцію, є важливим ланцюгом єдиного виховного процесу [64].

Вихідною умовою, яка визначала характер дослідно-експериментальної роботи, є теоретичне положення про те, що її успіх забезпечить чітко структурована система соціально-педагогічного впливу, конкретне визначення мети і завдань профілактично-виховного процесу. При цьому вбачається, що чим ширші й різноманітніші форми і методи соціально-педагогічного впливу, тим успішніше будуть вирішуватися завдання виховання у молоді здорового способу життя та негативного ставлення до різних зловживань.

Отже, одним із важливих аспектів формування у молодіжному середовищі здорового способу життя є усвідомлення підлітками та молоддю цінності власного здоров'я, що має бути забезпечено в тісній співпраці між самими підлітками, батьками, викладачами та іншими фахівцями закладів освіти, соціальними працівниками, психологами, а також медичними працівниками.

Доцільною є підтримка та розвиток соціальних проектів і програм профілактики вживання алкоголю та спроби наркотичних речовин, ініційованих молодими людьми для формування соціальної політики окремих об'єднаних територіальних громад, населених пунктів, районів тощо.

З метою зменшення рівня доступності алкоголю та тютюну необхідно здійснювати контроль їх доступності шляхом регулювання кількості офіційних пунктів продажу, обмеження числа ліцензій і зменшення кількості годин й днів продажу алкоголю та тютюну, а також посилення відповідальності за недотримання вимог чинного законодавства та правил торгівлі алкоголем і тютюновими й нікотиновими виробами. Активне залучення молоді до громадського контролю за дотриманням нормативних актів та впровадженням програм, спрямованих на підтримку здорового способу життя, зокрема щодо заборони продажу тютюнових виробів і алкогольних напоїв неповнолітнім, куріння та вживання алкоголю в громадських місцях тощо.

Як один з інструментів роботи з молодіжною аудиторією – це масові інформаційні кампанії, розробка соціальної реклами, спрямованої на профілактику явища вживання алкоголю в підлітковому середовищі. Органам місцевого самоврядування важливо розбудовувати мережу закладів, парків, спортивних майданчиків для змістовного сімейного дозвілля. Доцільно суттєво збільшити обсяг та тематику соціальної реклами, яка спрямована на збереження здоров'я, формування навичок здорового способу життя, популяризацію спорту та наявних медико-соціальних послуг на різноманітних носіях, що приваблюють підлітків і молодь [64, с.90].

2.4. Програма тренінгу «Профілактика вживання алкогольних напоїв у молодіжному середовищі»

У світовій практиці фахівці з профілактики наркотичних та алкогольних проблем використовують метафору «світлофора», що ілюструє розподіл загальної кількості людей на три групи і стратегію профілактичних дій відповідно до кожної з них:

1. «Зелена група» – це група здорових людей, які вживають алкоголь помірковано (помірно) або не вживають психоактивні речовини взагалі;
2. «Жовта група» – це група людей, які вживають психоактивні речовини з ризиком для здоров'я, але ще не мають хімічної залежності від них;
3. «Червона група» – це група людей, вживання психоактивних речовин яких призвело до виникнення хімічної залежності та інших проблем.

Згідно з прийнятим у 1998 році міжнародним документом «Політика досягнення здоров'я для всіх у XXI столітті» усі держави-члени Євробюро ВООЗ, у тому числі і Україна, повинні здійснювати політику формування здорового способу життя населення, і особливо молоді, на державному, регіональному та місцевому рівнях за підтримки відповідних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Міністерством освіти і науки України розроблено та схвалено Урядом Концепцію розвитку освіти до 2025 року. Вона спрямована на удосконалення національної системи освіти, здійснення освітньої політики і стратегії, переорієнтації освіти на забезпечення доступу громадян до якісної освіти, культурних і національних освітніх прав та запитів усіх громадян, реалізації принципу безперервної від дошкільної до післядипломної освіти, адаптація її до соціально орієнтованої економіки та інтеграції української освіти у європейський та світовий простір, зокрема виконання положень Болонської декларації.

Разом з цим, Україна не має цільових програм протиалкогольного та проти наркотичного спрямування, і в умовах відчутного дефіциту коштів, продовжує робити акцент на найбільш витратних та часто застарілих формах профілактичної роботи, ігноруючи сучасні підходи, які довели свою результативність та високу економічність у багатьох країнах світу. Вчасна та кваліфікована інформація та

просвіта сприяють підвищенню ступеня розуміння населенням шкоди, що завдається вживанням алкоголю та наркотиків, і його наслідками для здоров'я і добробуту окремих осіб, родин та суспільства в цілому.

Результати проведених в Україні соціологічних досліджень щодо розповсюдження вживання психоактивних речовин (ПАР) серед учнівської молоді доводять недостатню ефективність існуючих профілактичних заходів.

Інтерактивні форми є різновидом активних методів інформаційної роботи з молоддю, але разом з тим вони виділяються в окремий різновид практики, оскільки вимагають високого рівня як професійної підготовки працівника, так і відповідальності за результати впровадження цих форм у діяльність соціального працівника.

Серед усіх інтерактивних форм роботи з дітьми та підлітками тренінги розвиваються найбільш динамічно. Ефективністю, конфіденційністю, внутрішньою відкритістю, психологічною атмосферою, індивідуальною й груповою рефлексією та іншим тренінг приваблює всіх його учасників і зацікавлює тих, хто ще не брав у ньому участі.

Отже, для проведення тренінгового заняття з профілактики вживання молоддю спиртних напоїв необхідно визначити мету, конкретизувати завдання, визначити зміст основних процедур, вибрати відповідні форми, методи, засоби роботи. Оскільки форми та методи профілактики мають різні можливості формування когнітивного, афективного, поведінкового компонентів поведінки підлітків та молоді, то одноразове їхнє застосування не забезпечить позитивних результатів. Профілактика вживання молодими людьми спиртних напоїв буде ефективною лише при умові систематичного, комплексного використання різних форм, методів, засобів в поєднанні з діяльністю, спрямованою на створення умов для повноцінної життєдіяльності та самореалізації підлітків [6; 10; 19; 23, 27].

Для того, щоб успішно і результативно провести тренінгове заняття, потрібно заздалегідь підготувати проект заняття, в якому чітко вказати: тему, сценарій

проведення тренінгу, докладний план бесіди, тези лекції, перелік прикладів і ситуацій, що можуть бути використані в тренінгу, зміст практичної частини, роздавальний матеріал, методику проведення занять, методику використання наочності.

Успіх тренінгу залежить від реалізації принципу щирості й відкритості. Головне під час тренінгу - бути відвертими. Інший важливий принцип - конфіденційність усього, що відбувається, без якої неможливо створити атмосферу психологічної безпеки й саморозкриття. Подробиці проведення заходу не виносяться за межі приміщення. Учасники не бояться, що зміст їхнього спілкування може стати загальновідомим [3; 20; 23] .

Розробка тренінгових занять з профілактики вживання спиртних напоїв у молодому віці на даний момент розвитку суспільства особливо доречна. Так як з кожним днем збільшується кількість людей молодого віку, які починають вживати алкоголь.

Тренінг суттєво відрізняється від традиційних форм роботи з молоддю та підлітками, оскільки зорієнтований перш за все на запитання та пошук. На відміну від традиційних, тренінгові форми мають на меті використання всього потенціалу людини: її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійності, здатності до прийняття рішень, взаємодії тощо. Важливо розуміти, що тренінг – це водночас цікавий процес пізнання себе та інших, спілкування, ефективна форма опанування знань, інструмент для формування умінь та навичок, форма розширення досвіду.

Для проведення первинної профілактики вживання алкоголю ми розробили програму тренінгових занять для молоді «Профілактика зловживання алкоголю серед студентської молоді».

Тренінг «Профілактика зловживання алкоголю серед студентської молоді»

Тема: Проблеми, пов'язані з уживанням алкоголю, та профілактика зловживання алкоголем.

Мета: Підвищити рівень поінформованості молоді з проблем, пов'язаних з уживанням алкоголю.

Ціль: Розповсюдити серед студентів достовірну інформацію про вживання алкоголю.

Завдання:

- 1) з'ясувати рівень поінформованості учасників з актуальної проблеми;
- 2) дати достовірну інформацію про причини та наслідки вживання алкоголю, можливі стратегії поведінки;
- 3) перевірити рівень засвоєння інформації.

Методи проведення: оскільки тренінг розрахований лише на 3 години, час його проведення жорстко регламентований. Для кращого сприймання інформації слід використовувати інтерактивні методи.

Сценарій проведення тренінгового заняття подано в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Сценарій проведення тренінгового заняття подано в таблиці

№	Форма роботи	Тривалість роботи	Мета
1.	Вступ.	5 хв.	Створити демократичну атмосферу, налаштувати аудиторію на спілкування, задати тон подальшої роботи.
2.	Знайомство.	5 хв.	Знайомство всіх учасників тренінгу одним з одним і з

			ведучим тренінгу, налагодження групи на роботу.
3.	Очікування учасників та їхні побоювання.	10 хв.	Виявити, що очікують і чого страшаються учасники тренінгу.
4.	Прийняття правил роботи.	5 хв.	Вироблення спільних правил роботи.
5.	Вправа «Асоціації».	20 хв.	Виявлення точок зору учасників на алкоголь.
6.	Тест «Що ти знаєш про алкоголь?».	5 хв.	Виявити знання, які мають студенти, про алкоголь.
7.	Дискусія.	10 хв.	Показати світ алкоголю з точки зору учасників тренінгу.
8.	Теорія «Алкоголь серед молоді України».	5 хв.	Надання відомостей про вживання алкоголю молоддю в Україні.
9.	Вправа «Брейн-ринг».	40 хв.	Інформування про причини та наслідки вживання алкоголю.
10.	Перерва.	15 хв.	Відпочинок.
11.	Вправа «Вживання та зловживання».	15 хв.	Виявити міру припустимого вживання алкоголю.
12.	Ігрова вправа «Спирні твердження».	10 хв.	Виявити знання учасників про алкоголь.
13.	Обговорення вправи.	15 хв.	Закріпити результат.

14.	Вправа «П'ятника».	15 хв.	Набуття досвіду відмови від пропозиції випити.
15.	Обговорення вправи.	10 хв.	Закріплення результатів вправи.
16.	Повторний тест «Що ти знаєш про алкоголь?».	10 хв.	Групова рефлексія пройденого тренінгового заняття.
17.	Завершення роботи. Вправа «Почуття» .	10 хв.	Підбиття підсумків тренінгу. Висловлювання учасників про свій актуальний емоційний стан, осмислення виконаної роботи, побажання і пропозиції.
18.	Прощання.	5 хв.	Завершення роботи.
	Загальний час: 3 год. 35 хв. (215 хв.)		

План проведення тренінгу.

Організаційні настанови.

1. Вступ. На цьому етапі слід створити демократичну атмосферу, налаштувати аудиторію на спілкування, задати тон подальшої роботи.

Ведучий оголошує мету та завдання тренінгу. Добре, якщо він розповість про свою професійну діяльність, досвід роботи тощо. Не слід обмежуватися інформацією про ім'я та по-батькові.

2. Знайомство. Знайомство може бути проведене в будь-якій зручній формі. Завдання цього етапу полягають у тому, щоб учасники не тільки назвали свої імена, а й додали невеликий обсяг емоційно нейтральної інформації, яка при цьому відображає деякі їхні особистісні риси. Наприклад, можна запропонувати назвати своє ім'я та улюблений колір (або своє хобі, місце відпочинку тощо) та коротко прокоментувати це (за бажанням). Можна також запропонувати студентам розповісти про своє ім'я: чи подобається воно їм, чому дали таке ім'я, як скорочено називають близькі люди, що означає ім'я. Такі прийоми знайомства надають Ведучому діагностичну інформацію, а в молоді не викликають труднощів та тривоги, як, наприклад, пропозиція: «Розкажи про себе».

3. Очікування учасників та їхні побоювання. Ведучий ставить аудиторії запитання:

- Про що б ви хотіли дізнатися в ході цього тренінгу?
- Що ми будемо тут робити?
- Чи є у вас якісь сумніви, побоювання?

Далі Ведучий пропонує подумати та письмово відповісти на них. Він пояснює, що студенти можуть писати все, що вони думають та відчують, але зачитати тільки те, що вважають за потрібне.

Після того як студенти закінчили написання, Ведучий нагадує, що зачитувати треба тільки те, що студент вважає за потрібне, але кожен обов'язково має взяти участь саме у цьому обговоренні.

Потім Ведучий має розповісти про власні очікування від тренінгу та свої сумніви і побоювання.

4. Прийняття правил роботи – відбувається за стандартною процедурою.

Оцінка рівня інформованості, актуалізація проблеми.

5. Вправа «Асоціації». Ведучий пропонує учасникам намалювати будь-які асоціації, які їм спадають на думку при словах «алкогольні напої» (10 хвилин). Після цього кожен з учасників показує свій малюнок і коментує, що він хотів їм висловити, які почуття були в нього під час малювання (10 хвилин). Ведучий підбиває підсумок: спиртні напої викликають у людей різні асоціації та різний емоційний відгук.

6. Тест «Що ти знаєш про алкоголь?» (див. додаток). Тут половина тверджень правильні, половина – помилкові.

На запитання відповідати тільки «так», «ні», «не знаю».

На запитання відповідати швидко!

За правильну відповідь ви отримуєте +1 бал, за неправильну -1 бал. За відповідь «не знаю» – 0 балів. Це означає що вгадувати немає сенсу, неправильна відповідь тільки погіршить результат. Якщо не знаєте – так і пишiть.

Після закінчення проходження тесту результати одразу не перевіряються. Ведучий просить зберегти аркушки з відповідями до кінця тренінгу, аби наприкінці учасники могли побачити, чи змінилася їхня думка завдяки отриманим знанням.

7. Дискусія. Ведучий просить групу обговорити приблизно такі питання (треба вибрати для обговорення 2-3 з цих питань відповідно до інтересів групи):

Чи існує проблема алкоголізму в нашому суспільстві?

Чи наражалися на цю проблему ви чи близькі вам люди?

Що ви відчували, коли стикалися з цією проблемою?

Наскільки це явище небезпечне для підлітків та молоді?

Якщо ця проблема не буде вирішена найближчим часом, як вона вплине на суспільство в цілому?

Чи знаєте ви людей, які загинули від алкоголю?

Реакція в групі буде різною, вона залежить від складу групи, регіону, в якому проживають учасники тренінгу, і, як правило, відображає ситуацію з уживанням алкоголю в оточенні молоді.

8. Теорія «Алкоголь серед молоді України». Ведучий розповідає про розвиток ситуації з уживанням алкоголю в Україні (5 хвилини).

Розширення в сучасній Україні ринку алкогольних напоїв, їх різноманіття та легкість придбання, нав'язлива реклама, а також дуже розповсюджена серед населення країни своєрідна традиція вживання алкоголю стають причинами раннього вживання алкоголю та алкоголізації дітей та молоді. Поява на початку життєвого шляху молодої людини такої шкідливої звички, як регулярне вживання алкоголю, зумовлює погіршення стану здоров'я, деградацію особистісної структури та заважає реалізації можливостей.

Переважає більшість осіб молодого покоління України має досвід «знайомства» з алкогольними напоями, причому активне вживання алкоголю збільшується по мірі дорослішання підлітків і притаманне як хлопцям, так і дівчатам. Проілюструвати частоту вживання алкогольних напоїв за все життя молодої людини можна наступними цифрами, взятими з реалізованого у 2019 році дослідження «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин» [21] (табл.2.8).

Таблиця 2.8

Частота вживання алкоголю за все життя молодої людини

Кількість разів	Юнаки 17 років, %	Дівчата 17 років, %
0	9	6
1–2	9	6
3–5	9	10
20–39	13	18

40 і більше	37	30
-------------	----	----

Кількість тих молодих людей, які зовсім не вживали алкогольні напої протягом життя, є відносно незначною. Тобто більшість учнівської молоді чи декілька разів у житті, чи епізодично, чи майже систематично споживає алкогольні напої. Існують певні гендерні відмінності вживання алкоголю. Дівчата більш повільно залучаються до культури вживання алкогольних напоїв. Суттєвою є залежність між віком молодої людини та рівнем вживання алкогольних напоїв. Питома вага тих молодих людей, хто ще не вживав протягом життя будь-яких алкогольних напоїв, а також тих, хто вживав їх епізодично (скоріш за все, на святах) зменшується з віком, а вага тих, хто вживає алкоголь регулярно (тобто 40 разів і більше) збільшується.

В ході опитування, яке згадувалося, була виявлена така група молодих людей, які випивають частіше, ніж раз на тиждень: це – кожний п'ятий хлопець та кожна сьома дівчина віком 17 років. Це, можливо, пояснюється відносно більшою свободою та самостійністю учнів 11 класів середніх шкіл та студентів різних навчальних закладів порівняно зі школярами 8–9 класів, яких значно більшою мірою намагаються контролювати як батьки, так і вчителі [15].

Аналіз вживання пива яскраво демонструє зміну культури споживання пива серед молодого покоління, в тому числі й під впливом нав'язливої реклами цього алкогольного напою. Якщо згадати, що рекламні образи, як правило, представлені молодими привабливими чоловіками, то цілком логічними є значні розбіжності між хлопцями та дівчатами: хлопці вдвічі частіше вживають пиво. Подібна тенденція спостерігається у по відношенню до міцних алкогольних напоїв.

Майже 3% хлопців та 1% дівчат вже можна віднести до залежних від алкоголю, оскільки вони практикують практично щоденне його вживання. Можливо, не всіх тих, хто надав відповіді про вживання алкогольних напоїв 10 разів та більше на місяць вже можна вважати залежними від алкоголю, але те, що

їх частка зростає, особливо серед хлопців, є фактом, який не може не турбувати [27; 37].

9. Вправа «Брейн-ринг». Ведучий пропонує учасникам розділитися на дві групи. Кожна з груп обирає ведучого зі свого складу. Одна група відповідає на запитання «Для чого люди вживають алкоголь?», друга група обговорює запитання «Чому вживання алкоголю шкідливе?» (15 хвилин). Після цього ведучий кожної малої групи записує на дошці основні тези висновків, яких дійшла група, та обґрунтовує їх. Між ними відбувається брейн-ринг (20 хвилин). Після цього Ведучий допомагає учасникам тренінгу сформулювати висновки, що базуються на науково доведених фактах, зокрема щодо: доз уживання алкоголю; ступенів сп'яніння; переносимості алкоголю організмом (толерантності до алкоголю); рівнів уживання алкоголю.

10. Перерва. Бажано запропонувати учасникам чай, печиво, сік, мінеральну воду, в цьому разі перерву доцільно продовжити до 30 хвилин.

Інформаційний блок.

11. Вправа «Вживання та зловживання». Ведучий пропонує учасникам по колу навести ситуації, коли вживання алкоголю є зловживанням. Після цього узагальнює висновки про відмінність вживання алкоголю та зловживання.

12. Ігрова вправа «Спірні твердження» (25 хвилин). Крім власне інформування, ця вправа дає можливість кожному учасникові з'ясувати свої погляди на проблему зловживання алкоголем.

Матеріали: 4 великі аркуші паперу, підписані:

- «Цілком згоден»;
- «Згоден, але з певними застереженнями»;
- «Абсолютно не згоден»;
- «Не знаю, не впевнений».

Ці аркуші слід прикріпити на чотирьох стінах кімнати.

Тренер зачитує по одному спірному твердженню, пов'язаному з проблемами залежності від алкоголю. Після того як твердження висловлено, учасники повинні одразу мають підійти до того аркуша, на якому відображена їх точка зору стосовно цього твердження. Учасників просять пояснити, чому вони обрали саме такі оцінки цього твердження. Після пояснень різних точок зору учасникам надається можливість перейти до аркушів, які тепер більше відповідають їхній позиції.

Як зразок пропонуються такі твердження (можна дібрати для виконання вправи 4-5 з наведених тверджень чи сформулювати власні):

1. Алкоголізм – це хвороба.
2. У багатьох молодих людей виникають проблеми із законом через зловживання алкоголем.
3. Алкоголізм можна вилікувати.
4. Багато підлітків, молоді починають вживати алкоголь не тому, що їм це подобається, а лише «за компанію».
5. Люди, що вживають алкоголь, дуже часто не усвідомлюють, що залежні від нього.
6. Залежність від алкоголю формується тільки після його багаторічного вживання (5-10 років).
7. За зовнішнім виглядом людини можна визначити, чи вона є алкоголіком, чи ні.

13. Обговорення вправи:

1. Які почуття виникли у вас, коли ви розмірковували над цими питаннями?
2. Чи легко було висловлювати свої погляди перед усіма учасниками, особливо якщо ви опинилися у меншості?
3. Чи легко було змінити свою точку зору?

Набуття практичних навичок

14. Вправа «П'ятика» (15 хвилин). Тренер нагадує учасникам, що людині необхідно навчитися приймати ефективні для неї рішення, щоб у ситуації вибору

вона могла сказати «ні». Учасники сідають по колу. Завдання: придумати 10 варіантів пропозиції випити пляшку пива і 10 варіантів відмови від цього.

Тренер бере пляшку пива і пропонує його учасникові, що сидить праворуч від нього, умовляючи його випити. Учасник відмовляється. Відмова має бути тактичною, але твердою. Час, відведений на роботу пари, – 3 хвилини. Після цього пляшка переходить до учасника, і вже він умовляє партнера випити.

15. Обговорення вправи:

1. Чи легко було підбирати належні підстави відмови?
2. Які із запропонованих варіантів відмови були найпереконливішими?

Чому?

3. Як почувалися учасники в ролі того, хто умовляє, і того, хто відмовляється?
4. Які ще форми відмови існують?

16. Повторний тест «Що ти знаєш про алкоголь?».

Ведучий повторює тест «Що ти знаєш про алкоголь?», що був проведений на початку тренінгу. Учасники всі разом вирішують, яке твердження правильне, яке ні. Потім учасники порівнюють свої відповіді, дані на початку тренінгу, з тими, що отримані тепер.

Завершення роботи. На цьому етапі слід підбити підсумки проведеної роботи, з'ясувати, як учасники засвоїли інформацію. Можна також провести вправу «Почуття»: Тренер просить учасників висловитися по черзі, які почуття у них викликало це заняття, про свій актуальний емоційний стан, осмислення виконаної роботи, побажання і пропозиції ведучому.

Прощання. Тренер дякує учасникам за увагу, повідомляє, як з ним можна зв'язатися на випадок бажання продовжити взаємодію, і прощається з групою.

Тренінг дає змогу, перш за все, виробити у студентів навички відмовлятися від вживання алкоголю.

Висновки до другого розділу

Соціальна робота з молоддю – це один з пріоритетних напрямків соціальної роботи в Україні. Головною метою соціальної роботи з молоддю є створення умов позитивно орієнтованої соціалізації особистості, що сприяє соціальній адаптації та самореалізації молодого покоління в інтересах особистості і суспільства. Соціальна робота передбачає взаємодію двох пріоритетних аспектів діяльності держави: соціальна опіка, надання різних видів допомоги різним категоріям молоді і діяльність соціальних інституцій, спрямована на розкриття творчого потенціалу молоді. Своєрідність молоді як особливої демографічної групи населення зумовлює технології, які утворюють систему соціальної роботи з молоддю. До яких входять експертиза, профілактика, прогнозування, проектування, реабілітація, адаптація, корекція, терапія, консультування.

Профілактика – це проведення соціально-економічних заходів, які включають попередження розповсюдження хвороб, виникнення девіантних форм поведінки, негативних явищ і процесів, які згубно діють на фізичне і психічне здоров'я молодих людей, обмежують право молоді на соціальне становлення, визнання. Найважливішою складовою частиною всіх профілактичних заходів є формування у молоді соціальної активності й установок на здоровий спосіб життя.

Загальною метою емпіричного дослідження є ставлення сучасної молоді до вживання алкоголю. У дослідженні взяли участь студенти спеціальності «Практична психологія», «Соціальна робота», «Авіаційний транспорт». Дослідження проводилося на базі Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій та Аерокосмічного факультету Національного авіаційного університету. Опитування студентської молоді реалізовано шляхом Інтернет – опитування. За допомогою безкоштовної платформи www.surveo.com.

Матеріали дослідження засвідчили що, 61 % опитуваних вказують, що їм «легко» або «дуже легко» придбати алкогольні напої. Більше 90% молоді має досвід

вживання алкоголю протягом життя, майже 80% вживали алкогольні напої протягом останніх 12 місяців, більше половини (56%) - протягом останніх 30 днів. Рівень поширеності вживання алкогольних напоїв серед хлопів та дівчат знаходиться практично на одному рівні. Найбільш поширеними алкогольними напоями, які вживає молодь для хлопців є пиво (57,3%), а для дівчат - слабоалкогольні напої промислового виробництва (48,7%). Майже кожний другий (42,5%) вживав алкоголь протягом тижня, який передував опитуванню. Більше 40% молоді повідомили, що перша спроба будь-яких алкогольних напоїв відбувається у віці 15-16 років або раніше. До досягнення 15 років більше 65% підлітків вже знайомі з алкоголем. Усвідомлення шкідливого впливу зловживання алкоголем на різні сфери суспільного життя є досить високим (75-85%). Але більше половини підлітків очікують позитивних наслідків для себе після вживання алкогольних напоїв: 54% відзначили, що відчують розслабленість, 49,6% - радість та 49,8% - відчуватимуть себе більш товариськими та дружелюбними. Вживання алкоголю пов'язують з хорошим проведенням часу, тобто розвагами, 59,5% респондентів. Більше 40 відсотків (43,3%) вважають, що забудуть про свої проблеми. Ймовірність настання негативних наслідків після вживання алкоголю вважають можливим набагато менше студентів: ймовірність проблем з міліцією через вживання алкоголю зазначають 20,9%, можливий стан похмілля зазначають 29% та можливість відчувати нудоту - 28% респондентів. Однак, загалом 53,3% респондентів вважають, що можливим наслідком вживання алкоголю є заподіяння шкоди своєму здоров'ю.

Серед усіх інтерактивних форм роботи з дітьми та підлітками тренінги розвиваються найбільш динамічно. Ефективністю, конфіденційністю, внутрішньою відкритістю, психологічною атмосферою, індивідуальною й груповою рефлексією та іншим тренінг приваблює всіх його учасників і зацікавлює тих, хто ще не брав у ньому участі.

Для проведення первинної профілактики вживання алкоголю ми розробили програму тренінгових занять для молоді «Профілактика зловживання алкоголю серед студентської молоді».

Тренінг суттєво відрізняється від традиційних форм роботи з молоддю та підлітками, оскільки зорієнтований перш за все на запитання та пошук. На відміну від традиційних, тренінгові форми мають на меті використання всього потенціалу людини: її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійності, здатності до прийняття рішень, взаємодії тощо. Важливо розуміти, що тренінг – це водночас цікавий процес пізнання себе та інших, спілкування, ефективна форма опанування знань, інструмент для формування умінь та навичок, форма розширення досвіду.

ВИСНОВКИ

1. Соціально-політична трансформація суспільства та глобальна екологічна криза зумовили зростання актуальності проблеми стрімкого погіршення здоров'я молодого покоління української нації.

Молодіжний алкоголізм – це захворювання, викликане тривалим вживанням спиртних напоїв молоддю, яке характеризується фізіологічною потребою і потягом до них. Під алкоголізмом розуміють стан сп'яніння, який несумісний з нормальним фізичним та соціальним існуванням особистості. Суттєвий вплив алкоголю спостерігається також щодо тих осіб, котрі переважно займаються розумовою працею. Під впливом постійного вживання спиртного у них руйнується інтелект, зникає прагнення до самоосвіти, втрачається активність, ініціативність, зникає задоволення від праці, настає постійна втома. Сьогодні в Україні відзначаються наступні особливості й тенденції молодіжної алкоголізації: високий темп росту молодіжної алкоголізації; тенденція до зниження віку осіб, що вживають алкогольні напої; фемінізація (все більша кількість дівчат починає вживати алкогольні напої); прагнення дорослих, дистанціюватися, втекти від проблем молодіжної алкоголізації, перекласти їхнє рішення на правоохоронні органи або соціальні служби.

2. Серед різноманітних причин вживання молоддю алкоголю, що виділяються різними авторами, можна виокремити причини соціального характеру, які, набувають останнім часом все більшого значення.

Неповнолітній, що починає вживати алкоголь, перебуває у своєрідній соціальній ситуації: з одного боку, потужний пресинг рекламних пропозицій нового стилю життя, пов'язаного із вживанням алкоголю, пошук нових відчуттів у поєднанні з домінуючими мотивами цікавості й наслідування кумирам; з іншого боку – байдужість і некомпетентність однолітків, байдужість чи зайнятість дорослих, у тому числі батьків. Сучасні дослідники проблеми виникнення

шкідливих звичок у особистості визначають, що не існує оптимального діагностичного методу та єдиної моделі визначення їх причин. І, саме тому, ми маємо дуже різні думки про причини вживання алкоголю – від простої цікавості до бажання зробити на зло, від групового примусу до відсутності тепла та захищеності у батьківському домі.

До соціальних проблем, які можна вважати передумовами, що спонукають молодь до вживання алкоголю відносимо проблеми економічного характеру, шкідливі звички, що породжують проблеми психологічного та соціального характеру, проблеми у відносинах з оточуючими, негаразди у стосунках з протилежною статтю.

3. Соціальна робота з молоддю – це один з пріоритетних напрямків соціальної роботи в Україні. Головною метою соціальної роботи з молоддю є створення умов позитивно орієнтованої соціалізації особистості, що сприяє соціальній адаптації та самореалізації молодого покоління в інтересах особистості і суспільства. Соціальна робота передбачає взаємодію двох пріоритетних аспектів діяльності держави: соціальна опіка, надання різних видів допомоги різним категоріям молоді і діяльність соціальних інституцій, спрямована на розкриття творчого потенціалу молоді. Своєрідність молоді як особливої демографічної групи населення зумовлює технології, які утворюють систему соціальної роботи з молоддю. До яких входять експертиза, профілактика, прогнозування, проектування, реабілітація, адаптація, корекція, терапія, консультування.

Профілактика – це проведення соціально-економічних заходів, які включають попередження розповсюдження хвороб, виникнення девіантних форм поведінки, негативних явищ і процесів, які згубно діють на фізичне і психічне здоров'я молодих людей, обмежують право молоді на соціальне становлення, визнання. Найважливішою складовою частиною всіх профілактичних заходів є формування у молоді соціальної активності й установок на здоровий спосіб життя.

Загальною метою емпіричного дослідження є ставлення сучасної молоді до вживання алкоголю. У дослідженні взяли участь студенти спеціальності «Практична психологія», «Соціальна робота», «Авіаційний транспорт». Дослідження проводилося на базі Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій та Аерокосмічного факультету Національного авіаційного університету. Опитування студентської молоді реалізовано шляхом Інтернет – опитування. За допомогою безкоштовної платформи www.surveymonkey.com.

Матеріали дослідження засвідчили що, 61 % опитуваних вказують, що їм «легко» або «дуже легко» придбати алкогольні напої. Більше 90% молоді має досвід вживання алкоголю протягом життя, майже 80% вживали алкогольні напої протягом останніх 12 місяців, більше половини (56%) - протягом останніх 30 днів. Рівень поширеності вживання алкогольних напоїв серед хлопів та дівчат знаходиться практично на одному рівні. Найбільш поширеними алкогольними напоями, які вживає молодь для хлопців є пиво (57,3%), а для дівчат - слабоалкогольні напої промислового виробництва (48,7%). Майже кожний другий (42,5%) вживав алкоголь протягом тижня, який передував опитуванню. Більше 40% молоді повідомили, що перша спроба будь-яких алкогольних напоїв відбувається у віці 15-16 років або раніше. До досягнення 15 років більше 65% підлітків вже знайомі з алкоголем. Усвідомлення шкідливого впливу зловживання алкоголем на різні сфери суспільного життя є досить високим (75-85%). Але більше половини підлітків очікують позитивних наслідків для себе після вживання алкогольних напоїв: 54% відзначили, що відчують розслабленість, 49,6% - радість та 49,8% - відчуватимуть себе більш товариськими та дружелюбними. Вживання алкоголю пов'язують з хорошим проведенням часу, тобто розвагами, 59,5% респондентів. Більше 40 відсотків (43,3%) вважають, що забудуть про свої проблеми. Ймовірність настання негативних наслідків після вживання алкоголю вважають можливим набагато менше студентів: ймовірність проблем з міліцією через вживання алкоголю зазначають 20,9%, можливий стан похмілля зазначають 29% та

можливість відчувати нудоту - 28% респондентів. Однак, загалом 53,3% респондентів вважають, що можливим наслідком вживання алкоголю є заподіяння шкоди своєму здоров'ю.

4. Серед усіх інтерактивних форм роботи з дітьми та підлітками тренінги розвиваються найбільш динамічно. Ефективністю, конфіденційністю, внутрішньою відкритістю, психологічною атмосферою, індивідуальною й груповою рефлексією та іншим тренінг приваблює всіх його учасників і зацікавлює тих, хто ще не брав у ньому участі.

Тренінг суттєво відрізняється від традиційних форм роботи з молоддю та підлітками, оскільки зорієнтований перш за все на запитання та пошук. На відміну від традиційних, тренінгові форми мають на меті використання всього потенціалу людини: її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійності, здатності до прийняття рішень, взаємодії тощо. Важливо розуміти, що тренінг – це водночас цікавий процес пізнання себе та інших, спілкування, ефективна форма опанування знань, інструмент для формування умінь та навичок, форма розширення досвіду.

Для проведення первинної профілактики вживання алкоголю ми розробили програму тренінгових занять для молоді «Профілактика зловживання алкоголю серед студентської молоді».

Отже, однією з найгостріших проблем сьогодення є поширення негативних явищ в молодіжному середовищі. Існує багато факторів ризику щодо вживання підлітками та молоддю алкогольних напоїв. Найчастіше жоден з чинників не призводить до алкоголізації сам по собі, але їх комбінація збільшує ризик першої спроби алкоголю і подальшої залежності. Проте, вивчення факторів розвитку підліткового алкоголізму допоможе фахівцям соціальної сфери, які працюють з підлітками та молоддю, попередити їх негативний вплив щодо алкоголізації, шляхом створення системи захисних факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анисимов Н.Л. Профилактика пьянства, алкоголизма и наркомании среди молодежи / Н.Л.Анисимов. – М. : Юрид. лит., 2008. – 176 с.
2. Бевз Г.М. Технологія проведення тренінгів з формування здорового способу життя молоді / Г.М.Бевз, О.П.Главник. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2015. – Кн. 1. –176 с.
3. Балакірева О.М. Динаміка поширення тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України: 2005, 2009, 2013 роки / О.М.Балакірева, О.О.Яременко, О.Р.Артюх та ін. - К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2013. –174 с.
4. Болтівець С.І. Соціально -педагогічні причини поширення пияцтва серед молоді // Практична психологія та соціальна робота / С.І. Болтівець, Н. А.Фоліменко. – 2014. - №10. – С.4-6.
5. Братусь Б. С. Психологія, клініка і профілактика раннього алкоголізму / Б. С.Братусь, П. И.Сидоров. - М. : Изд-во МГУ, 1984. – 146 с.
6. Болотіна Н. Б. Соціальне право України: окремі теоретичні проблеми, формування і розвиток / Н. Б. Болотіна. - К. : Право України. – 2010. - №5. – С. 24.
7. Болотова З.М., Артемчук О.Ф. Алкоголізм – суспільне зло. – К., 1982.
8. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: курс лекцій. – К.: МАУП, 2016. – 88 с.
9. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2019 року. – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді. – 144 с.
10. Виходцева О. Психолого-педагогічна допомога юнакам із адиктивною поведінкою: [педагогічна, консультативно-корекційна робота з юнаками] / Ольга Виходцева, Тетяна Виходцева // Психолог. – 2012. – № 37. – С. 24-27.

11. Візир Т.Н. Здоровий спосіб життя // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 5. – С. 44-47.
12. Войтенко, В. Дорослі проблеми юнаків: [статева розбещеність та вживання наркотиків серед наймолодших громадян України] / В. Войтенко // Слово Просвіти. – 2018. – № 33. – С. 6.
13. Гарницкий С.Л. Алкоголь, табак, наркотики и здоровье подростков / Гарницкий С.Л. – К. : Здоровье, 1988. – 31 с.
14. Главник О. П. Як допомогти дітям і молоді у збереженні психічного здоров'я / О. П. Главник. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2018. – 116 с.
15. Голіна В. В. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: Досвід конкретно-соціологічного дослідження / В. В. Голіна, В. П. Ємельянов. – Х., 2006. – С. 14–17.
16. Голландс С. Губит дітей не пиво? / С. Голландс. - Аргументи и факти в Україні. - К., 2019. - № 40.
17. Дубровина О.В. Структурно-содержательные характеристики «Я-концепции» личности с виртуальной аддикцией // Педагогическое образование и наука: Научно-метод. журнал. – 2019. – № 1. – С. 86-88.
18. Дяговец Т. Організація профілактики наркозалежності у дітей та підлітків: методичні рекомендації для вчителів та психологів / Т. Дяговец // Психолог. – 2018. – № 1. – С. 18-20.
19. Егоров А.Ю., Игумнов С.А. Расстройства поведения у подростков: клинико-психологические аспекты. – СПб.: Речь, 2015. – 436 с.
20. Еникеева Д. Почему подростки начинают выпивать и употреблять наркотики [Электронный ресурс] / Д. Еникеева. – Режим доступа: <http://www.narcom.ru/parents/parents/10.html>
21. Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин - «ESPAD» [Електронний ресурс] / Український інститутом соціологічних досліджень імені Олександра Яременка. - Режим

доступу: <http://www.uisr.org.ua/espada>.

22. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв» : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.raga.gov.ua.

23. Закон України «Про обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв: основні положення, ключові новації і порядок застосування» : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.raga.gov.ua.

24. Закон України «Про обмеження вживання алкогольних напоїв у громадських місцях» : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.raga.gov.ua.

25. Жалібо Е. П. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / Е. П. Жалібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний / за ред. Е. П. Желібо. 6-е вид. - К. : Каравела, 2018. - С. 204-209.

26. Жигайло, Н. І. Соціально-педагогічна робота з подолання різних форм дезадаптації юнаків // Соціальна педагогіка: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів. – Львів: Новий світ, 2017. – С. 105-117.

27. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2018. – 240 с.

28. Завацька, Л.М. Технології профілактики адиктивної поведінки у молодіжному середовищі // Технології професійної діяльності соціального педагога: Навч. посіб. – К.: Слово, 2018. – С. 149-164.

29. Закалюк А. П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения / А. П. Закалюк. - М., 1986. - С. 185-189.

30. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. / А. П. Закалюк. - К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2017. - Кн. 2.-С. 254-301.

31. Змановская Е.В. Девиантология (психология отклоняющегося поведения): учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издат. центр Академия, 2015. – 288 с.

32. Золотова Г.Д. Напрямки роботи соціального педагога з батьками щодо профілактики адиктивної поведінки учнів / Г.Д. Золотова // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2018. – № 4. – С. 57-62.

33. Калініченко, І. Підлітковий алкоголізм: [як працювати з такими дітьми] / І. Калініченко // Порадниця. – 2019. – № 47. – С. 5.

34. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.А. Соціальна педагогіка / соціальна робота. – К., 1997.

35. Климова С. Алкоголизм: обыденные теории [Электронный ресурс] / С.Климова // Социальная реальность. - 2007. - № 2. - Режим доступа :<http://socreal.fom.ru/?link=ARTICLE&aid=284>.

36. Коробкина З. В. Профилактика наркотической зависимости у детей и молодежи : учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / З.В.Коробкина, В. А. Попова. - М. : Академия, 2012. - С. 41-43.

37. Лисецкий К.С. Психология и профилактика наркотической зависимости / К.С. Лисецкий, Е.В. Литягина. – Самара: Бахрах-М, 2018. – 224 с.

38. Личко А.Е. Подростковая наркология: Руководство / А.Е. Личко, В.С. Битенский. – Л.: Медицина, 1991. – 304 с.

39. Лютий В.П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: Навчальний посібник. – К.: Академія праці і соціальних відносин, Християнський дитячий фонд, 2010., – 334 с.

40. Максимова Н.Ю. Соціально-психологічні аспекти профілактики адитивної поведінки підлітків та молоді / Н.Ю.Максимова, С.В.Толстоухова. – К., 2000. – 200 с.

41. Методичні рекомендації та матеріали для практичного використання у профілактичній роботі з учнівською молоддю // Позакласний час. - 2000. – № 3.С. 2–7.

42. Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання : зб. наук. публ. Укр. НДІ проблем молоді. – К., 2016. – Вип.5. - 127 с.

43. Максимова Н.Ю. Психологічна профілактика вживання юнаками алкоголю та наркотиків. – К.: ВПОЛ, 2017.

44. Максимова Н.Ю., Толстоухова С.В. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки юнаків та молоді. – К., 2010. – 200 с.

45. Міненко А. Ефективність соціально-просвітницьких тренінгів з формування мотивації до здорового способу життя // Вісник державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 35. Серія: педагогічні науки. - Чернігів: ЧДПУ, 2016. - № 35. - 528 с.

46. Музиченко Я. Алкоголята: проблеми дітей з неблагополучних сімей / Я. Музиченко // Україна. – 2009. – 11 серп. – С. 11.

47. Наркотичні речовини та залежність від них. – К., 2018. – 40 с.

48. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник. – К.: Академвдав, 2017. – 447 с.

49. Підлітковий алкоголізм: [українська та ізраїльська молодь посідає перше і друге місця у світі в рейтингу вживання алкоголю серед учнівської молоді] // Позашкілля. – 2019. – № 2. – С. 29.

50. Потаева А. Мы нужны властям пьяными / А. Потаева // Вечерние вести. - №. 009. (1930). - 17-23.01.2008 г. - С. 1, 6-7.

51. Проблеми наркоманії, алкоголізму та тютюнопаління неповнолітніх та молоді. – Запоріжжя, 1998. – 84 с.

52. Профілактика вживання психоактивних речовин. Матеріали для проведення освітньо-профілактичної роботи. Частина II. / за заг. ред. К.С.Шендеровського, І.Я.Ткач. - К. : КМЦСССДМ, 2005. - 224 с.

53. Профілактика наркоманій у дитячому, підлітковому та молодіжному середовищі: Довідник для соціальних працівників, вчителів, шкільних психологів, батьків / За ред. Б.П. Лазаренка. – К., 2005.

54. Романишин, Є. Тяжке похмілля від легкого алкоголю: українські наркологі б'ють на сполох: молодшає «обличчя» вітчизняного алкоголізму / Є.

Романишин // Урядовий кур'єр. – 2008. – 19 січ. – С.12.

55. Ротай Н. Як вивести Україну з алкогольної залежності / Н. Ротай / Україна молода. - № 010. - 17.01.2008. - С. 3-5.

56. Ротай, Н. Прокинувся паралізованим...: вживаючи «кайфові» лікарські препарати, українські юнаки стають інвалідами / Н. Ротай // Українська культура. – 2008. – 15 трав. – С. 9.

57. Семке В.Я. Основы персонологии / В.Я. Семке – М.: Академический проект, 2011. – 469 с.

58. Скрипніков А.М., Напрєєнко О.К., Сонник Г.Т. Наркологія: навчально-методичний посібник / Під заг. ред. д.мед.н. професора А.М. Скрипнікова. – Полтава, 2005. – 424 с.

59. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів. – К., 2010. – 260 с.

60. Социальная педагогика: Курс лекций / Под ред. М.А. Галагузовой. – М.: Владос. – 2000. – 416 с.

61. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків і молоді. – К., 2010.

62. Тренінг психокорекції девіантної поведінки юнаків // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – 31. – С. 20-22; №2. – С. 16-17.

63. Тузов А.П. Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних / А. П. Тузов, Г. М. Миньковский. - К., 1987. - С. 23-49.

64. Фирсов И.В., Студенова Е.Г. Теория социальной работы. – М.: Владос, 2010.

65. Формування навичок здорового способу життя молоді / Упоряд. Флойбман А. - К: ТОВ Видавництво «Шкільний світ», 2002. - 111 с.

66. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер, 1997. – 396 с.

67. Шептенко П.А., Воронина Г.А. Методика и технология работы

соціального педагога / Под ред. В.А. Сластенина. – М., 2001. – 208 с.

68. Щедрий Я. І. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / Я. І. Щедрий, В. Я. Нечай. - Львів : Магнолія 2006, 2007. - С. 133-135.

69. Яременко О. Роль засобів масової інформації та інших джерел у формуванні здорового способу життя молоді. - К., 2010. - 165 с.

70. Ярошевська В.М. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. / В.М. Ярошевська, М. М. Ярошевський, І. В. Москальов. - К., 1997. - С. 170-177.

Питання онлайн-опитування « Ваше відношення до вживання алкоголю? »

Ми пропонуємо Вам виразити своє відношення до вживання алкогольних напоїв:

1. Хто вперше запропонував Вам вжити алкоголь? _____
2. Як часто вживаєш слабкі алкогольні напої ? *(позначте хрестиком, чи галочкою)?*
  1. Щодня
  2. Через день
  3. Два рази на тиждень
  4. 1 раз на тиждень
  5. 2 рази на місяць
  6. 1 раз на місяць
  7. 2-6 разів на рік
  8. 1 раз на рік чи рідше
3. Погодилися б Ви спожити слабкі алкогольні напої , якби Вам його запропонував хто -небудь із авторитетних дорослих людей? _____
4. Спожили б Ви слабоалкогольні напої після засмучень, сварок або після того, як дорослий висловить Вам зауваження? _____
5. Коли у Вас проблеми або Ви відчуваєте себе в скрутному положенні - Ви вживаєте слабкі алкогольні напої (відповідь обґрунтуйте)? _____
6. Чи бувають такі випадки, що без вживання слабоалкогольних напоїв Ви відчуваєте себе дискомфортно?
7. Чи відчуваєте Ви коли-небудь провину через те, що вживаєте легкі алкогольні напої (відповідь обґрунтуйте)? _____
8. Чи завжди у Вас є причина, щоб випити пива чи інший слабоалкогольний напій? _____
9. Чи намагалися Ви що-небудь зробити, щоб контролювати своє вживання легких алкогольних напоїв?
10. Чи вважаєте Ви, що вживання легких алкогольних напоїв серйозна проблема для здоров'я молоді (відповідь обґрунтуйте)? _____
11. Перелічіть, які види слабоалкогольних напоїв Ви знаєте _____
12. Ваше ставлення до алкогольних напоїв? _____
13. Чи є у Вашому оточенні однолітки, котрі вживають спиртні напої *(позначте хрестиком чи*

галочкою)?

- а) Так, іноді вживають;
- б) так, вживають часто;
- в) ні, таких людей немає.

14. У скільки років Ви вперше спробували легкі алкогольні напої? _____

15. Хто вперше пригостив Вас слабоалкогольними напоями і за яких умов? _____

16. Чи припиняєте Ви пити, коли відчуваєте, що п'янієте? _____

17. Чи п'єте Ви слабоалкогольні напої тоді, коли посварилися з батьками, якщо так, то чому? _____

18. Як правило з ким ви розпиваєте легкі _____ алкогольні напої? _____

19. Де Ви і Ваші друзі, як правило, берете слабкі _____ алкогольні напої?

20. Де Ви берете гроші на _____ алкоголь?

21. Чи були у Вас неприємності _____ через вживання _____ спиртного?

22. Чи відчуваєте сором за те, що вживаєте алкоголь.

23. Як часто Ви вживаєте легкі спиртні напої, чому?

24. Яку _____ дозу _____ спиртного _____ можна _____ вважати малою?

25. Чим на Вашу думку, можна замінити спиртне? _____

26. Якщо буде проводитись голосування за «сухий закон», то Ви проголосуєте: _____ «за» чи «проти» і чому? _____

27. Чи допускаєте Ви можливість проведення свого дня народження без спиртного? _____

28. Чи _____ думаєте Ви заздалегідь, де й коли вип'єте наступного разу? _____

29. Чи товаришуєте Ви з тими, хто вважає, що пити — це шикарно? _____

Тест «Що ти знаєш про алкоголь?»

	Правильні відповіді :
Запитання:	
1. У крові кожної людини завжди є трохи алкоголю.	Так
2. Деякі люди мають природжену схильність до алкоголізму.	Так
3. Алкоголік може вилікуватися і вживати спиртне помірно.	Ні
4. Зловживають алкоголем звичайно ті люди, які не вміють управляти своєю поведінкою та емоціями.	Так
5. Вживання спиртного до 21 року є зловживанням.	Так
6. Якщо в компанії за святковим столом людина відмовляється випити, то це — вияв неповаги до навколишніх.	Ні
7. Чим більше людина може випити не п'яніючи, тим більше імовірності, що вона скоро стане алкоголіком.	Так
8. Якщо здорова доросла людина вживає алкоголь помірно, то це не шкодить її здоров'ю.	Так
9. Для того щоб викоренити алкоголізм, треба заборонити виготовлення спиртних напоїв.	Ні

10. Анонімні алкоголіки — це ті, хто п'ють таємно від усіх.	Ні
11. Неможливо відрізнити помірне вживання спиртного від непомірного, оскільки в кожного своя мірка.	Ні
12. Біологічна схильність до алкоголізму пере дається спадково.	Так
13. Не існує особистісної схильності до алкоголізму, все залежить від обставин.	Ні
14. Вживання спиртних напоїв людина має тримати під контролем, порівнюючи кількість та частоту випитого з науково обґрунтованими рівнями вживання алкоголю.	Так
15. Людина, яка має біологічну схильність до алкоголізму, приречена стати алкоголіком.	Ні
16. Залежність від алкоголю виникає тільки після багаторічного вживання.	Ні